ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU

ISSN 0041-4255

BELLETEN

Cilt: II Sa. 5/6

II. Kânun-Nisan 1938

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ—ANKARA

1994

SELİM III'ÜN

VELİAHT İKEN FRANSA KRALI LÜİ XVI İLE MUHABERELERİ

Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILICĞLU

T. T. K. Üyesi, Balıkesir Saylavı

I

Devlette askerî bir ıslahat yaparak günden güne büyüyüp tabiî bir hasım vaziyetini alan Ruslara iyi bir darba vurmak istiyen Osmanlı hükümdarı Mustafa III, yıllarca bu arzuyu tahakkuk ettirmek için çalışmıştı; Fakat birinci arzusunu yani ıslahatı yerine getirmeden ve iyice hazırlanmadan evvel el altından Fransa'nın teşvikile kalkıştığı (1182 H. 1768 M.) Türk - Rus harbinde mağlûp olmuş selefleri Mahmud I ve Osman III zamanlarındanberi biriken ve kendi tarafından da bir o kadar daha iddihar edilmiş olan hazineyi tüketmiş ve büyük bir hırsla tahakkukunu istediği emellerinin hiçbirine muvaffak olamadan göçüp gitmişti.

Bu hükümdar zamanında Fransa ile münasebat iyi gitmiş ve iki tarafın siyaseti biribirine uygun düşmüştü; Rusların, Türklerin zararına olarak cenuba inmesinden ve bu suretle birinci derecedeki ticarî faaliyetine halel gelmesinden ürken Fransa, Türkiyeyi askerî ıslahatla takviye etmek istemiş ve tabiî hasım olarak önüne Avusturyadan başka bir de Rusya çıkan ve aynı zamanda ıslahat ihtiyacını duyan Türkiye de bunu kabul etmişti.

Fransa kralının bu arzusu (Baron dö Tot) isminde askerden yetişen bir diplomat ile tahakkuka başlamıştı [1]. Vazifesi, Türkiyeyi öğrenip Fransa kralını alakadar edecek malûmat vermekti; Dö Tot, topçunun ıslahı, İstanbul ve Çanakkale boğazının müda-

[1] Baron dö Tot (1755) de yeni Fransız sefiri *(Kont dö Verjen)* ile beraber İstanbula gelmisti.

faası ve Boğaziçi kalelerinin plânlarını tanzim ve inşalarına nezâret ve Haliçte Hasköy tophanesinde yeni top dökümhanesini ihdas vesair vazifelerle mükellefti; bu sâyede 1187 de [1773] sürat topçu kıtası teşekkül etti ve Fransadan da zabitler getirtildi.

Oğlu Selim III ün iddia eylediğine göre, Mustafa III, Prusya ve İngiltere devletlerinin vaziyeti tehlikeli görüp mümanaat etmelerine rağmen [1] Fransızların teşvikine ve yardım edecekleri vaidlerine kanarak Rusyaya karşı harp açmış, muvaffak olamıyarak üstelik Kırımı elden kaçırmış ve Fransadan hiç bir yardım görmemişti.

Abdülhamid I in ilk zamanında faaliyeti durdurulan ıslahat bir müddet sonra Halil Hamid paşanın sadareti esnasında hümmalı bir surette devam etmiş ve bu faaliyet 1789 da hükümdar olan Selim III zamanında - birkaç senelik tevakkuf istisna edilecek olursa - olanca hızile temadi eylemişti.

Babasının, Fransız dostluğunu güttüğünü gören Selim III daha veliaht iken aynı suretle hareket eyliyerek Ruslardan, Türklerin intikamını almak için daha o zamandan Fransa kralı On altıncı Lüi'nin ittifakını veya yardımını temin eylemek istemişti.

Türkiyenin Fransaya karşı olan bu temayülünü pek fazla görenler [2] ve bundan dolayı bilhassa Selim III ü muâhaze edenler vardır; fakat zannımca bunda haksızdırlar; çünkü Türklerin asırlarca çarpıştıkları Nemçe [Avusturya] nin yanında bir de büyük bir Rusyanın yer alması ve bunların icabında müttefikan Türkiye aleyhine hareket etmeleri bilhassa askerî ıslahata muhtaç olan Osmanlı devletini sarsmış ve korkutmuştu; bu hale karşı Türkiye birinci derecede lüzumlu olan askerî ıslahat için Fransadan başka nereye baş vurabilirdi? Prusya henüz teşekkül devresinde olup İngiltere ise denizci olduğundan Türkiye için, askerî teşkilâtı muntazam olan Fransadan başka müracaat edecek devlet var mıydı?

İşte bundan dolayı Selim III, tâ veliahtlığından itibaren vefatına kadar muhtelif tazyiklere rağmen babasının da devam ettiği Fransız dostluğuna sadık kalmıştır.

***

[1] Selimin, On altıncı Lüiye gönderdiği mektuptan.

[2] On sekizinci asrın iptidasından başlayıp günden güne artan ve bu suretle Fransızlara birçok menfaat temin eden (Türkiye - Fransa) dostluğu, Selim III zamanında Avrupadaki siyasî hâdiselerin de tesiri sebebile kuvvetli bir şekil almıştı.

Son zamanlarda Topkapı sarayı Arşivi tasnif olunurken orada Selim III ün daha veliaht iken Fransa kralı onaltıncı Lui ve Hariciye Nazırı ile mektuplaşmalarına dair bazı vesikalar çıkmıştı [1]. Bu vesikalar on altı tanedir; bunlardan ikisi Selim tarafından Fransa Kralı ile Başvekiline yollanmış ve diğer ikisi de cevap olarak Onaltıncı Lüi ile Hariciye Nazırı *Kont dö Monmoren* taraflarından gönderilmiştir. Diğer vesikalar ise Selimin mahremi olup Avrupaya gitmiş olan Safiye Sultan zâde İshak beyin ve İstanbulda Fransız sefiri *Şuvazöl Guffiye* ve Amedi Ebubekir Ratib Efendinin mektuplarından mürekkeptir

Bu vesikalar arasında Selimin Fransa Kralına ve Hariciye Nazırına gönderdiği 1200 Ramazan iptidası [1786] tarihli mektupların asılları yoktur; tabiî bunlar Fransa Arşivinde bulunmaktadır; Lüi ile Hariciye Nazırından gelen mektupların da asılları olmayıp tercemeleri vardır; çünkü bunlar İstanbulda Fransız sefarethanesinde Türkçeye çevrilerek takdim edilmiş olduklarından asılları belki sefarethanede kalmış ve belki de Selimin cülûsundan sonra Saraya verilmiştir; fakat henüz elimizde olmadığından tercemelerile mukabele kabil olamamaktadır.

Bu vesikalar bulunmadan evvel Selimin veliaht iken Fransa Kralı ile mektuplaştığını biliyorduk. Bu hususta Fransa Hariciye Nezareti arşivindeki vesikalarla bizi ilk defa tenvir eden esbak Paris sefiri Salih Münir [Paşa] dır. Muhterem Salih Münir Çorlulunun 1912 senesinde *(Louis XVI et le Sultan Selim III)* adile Fransanın *(Revue d'Histoire diplomatique)* isimli siyasî tarih mecmuasında neşrettiği bu kıymetli yazı, Osmanlı Tarih Encümeni Mecmuasında sayın üstadımız Bay Halil Ethemin neşrettiği bibliyoğrafik bir makale ile malûmumuz olmuştu [2].

Ben, bu makaleyi yazmak için Arşiv vesikalarını tetkik ederken eski vezirin kıymetli yazısından da istifade ettim; bu mühim makaleyi hayli aradım ise de İstanbulda bulduramadım; nihayet kendileri hususî kütüphanelerindeki nüshayı lutfettiler. Burada kendilerine teşekkürlerimi arzederim.

---

[1] Tasnif esnasında bulunan bu vesikaları, o sırada Tasnif Heyeti Reisi bulunan Bay Mümtaz görüp beni haberdar etti ve kıymetli arkadaşım (Bay Tahsin Öz) ün delâletile fotoğrafilerini aldırdım : Her iki muhterem arkadaşıma teşekkür ederim.

[2] Tarihî Osmani Encümeni Mecmuası Sene 5 Sayfa 62.

II

Abdülhamid I in şahsiyeti ve veliaht Selimin memleket hakkındaki düşüncesi ve saltanata geçmek hırsı:

(1774 m — 1187 h) da babası Mustafa III vefat ettiği zaman Selim, on üç yaşında idi. Amcası Abdülhamid I in saltanatı zamanında kendisinden daha evvelki osmanlı veliaht ve şehzadelerine nisbetle epi serbest bırakılmıştı. Abdülhamid I tab'an halim ve ahlâkı iyi bir hükümdar olduğundan kardeşinin oğluna biraz serbesti vermiş ve hattâ bu yüzden saltanatını elden kaçırmak tehlikesi bile geçirmişti. [1]

Selimin yaşı ilerledikçe bu müsait hayattan istifade etmek yolları açılmıştı; amcasının gösterdiği müsaadeyi sui istimale başladı; buna da sebep işlerin iyi gitmemesini işitmesi ve bilvasıta hariçle temas ederek malûmat alması idi.

Abdülhamid I memlekette ıslahat yapmağa taraftardı ve bunu bizzat kendisi istiyordu; bazı tarihlerle tarihçilerin zan ettikleri gibi köşeye çekilmiş, sırf ibadetle meşgûl ve dünya ahvalinden haberi olmıyan bir hükümdar değildi; bilâkis on sekizinci asırda gelen osmanlı hükümdarları arasında Selim III istisna edilecek olursa devlet işlerile en ziyade alâkadar olan ve hatta bunu teferrüata kadar takibeden bir devlet reisi idi; kendisine takdim edilen her arz teskeresi veya telhisi okuyarak kenarına mütaleasını yazar yahut herhangi bir iş hakkında veya tebdil gezerken gördüğü yolsuzluklara dair re'sen direktif verirdi; Arşiv [hazinei evrak] vesikaları arasında yazılarile en ziyade faaliyet gösteren ve işleri takipten usanmıyan bir hükümdar olarak görülmektedir; batıl itikatlara bağlı ve basit düşunceli sadrazamların bazı mütalâalarını gayet zarifane reddetmek ve sakim itikatları hakimâne tenkit eylemek âdeti idi.

Abdülhamid I bu güzel hallerile beraber enerjiden tamamile mahrum denecek derecede zayıf idi; tesir altında kalarak iyi başlamış olduğu işleri yoluna koyamıyordu; cahil Habeş ve Çerkes köle ve cariyeler arasında babası Ahmet III ün خلع hal'inden itibaren yarım asra yakın sıkı bir kafes hayatı geçiren Abdülhamid,

[1] Türkiyat mecmuasının beşinci numarasındaki (Halil Hamid paşa) isimli yazımıza müracaat.

hükûmet ettiği müddetçe çok zaman kaptanı derya gazi Cezayerli Hasan paşanın nüfûz ve tesiri altında kalmıştır.

İşte Abdülhamidin böyle tesir altında kalarak başladığı işleri bozması bir kısım devlet ricali üzerinde fena tesir bırakıyordu; Gazi Hasan paşanın her işe karışması, kendilerine tam selâhiyet verilen Sadrıâzamların işlerini bozması memnuniyetsizlik uyandırıyordu, Hasan paşanın her dediği yapılıyor ve kat'iyen reddedilemiyordu; Çeşme vakasından sonra Ruslara karşı Boğazı müdafaa ile, Mora, Suriye ve Mısırda mühim hizmetler eden bu mücahit vezir, tam manasile bir (saltanat Ata beyi) makamında idi; idam etmek istediği bir adamı Abdülhamid bile elinden alamıyordu; nitekim bu makalemizin kahramanı olan İshak bey onun elinden kurtulmak için Avrupaya gitmeğe mecbur olmuş ve Abdülhamidin de müsaadesile Fransaya gitmişti.

Devlet adamları arasında Selimin babası yani Mustafa III ün adamları ve Veliaht Selimin taraftarları vardı; bunların başında vezir İsmail Raif paşa bulunmakta idi; bu sırada samimî olarak ıslahat yapmak istiyen Abdülhamid, dirayet ve iktidarını bizzat takdir ettiği devlet kethüdası Halil Hamid efendiyi sadrazam tayin etmiş ve kendisine mutat üzere vasi واسع salâhiyet vermişti. (1197 Muharrem 1782 birinci kânun).

Halil Hamid paşa, iki buçuk sene süren sadrazamlığı zamanında mühim işlere teşebbüs eyleyerek bir kısmını kuvveden fiile çıkardı; lâkin nüfuzu, Hasan paşanın tesirile kuvvetli yürüyemiyordu; Halil Hamid paşa, başladığı ıslahatı yürütebilmek için veliaht Selim taraftarlarile anlaşarak Abdülhamidi hal خلع etmek istedi; fakat muvaffak olamıyarak kelleyi verdi; bu vak'a üzerine Abdülhamid I artık tamamen saltanat tebeddülünden kendisini haberdar eden gazi Hasan paşanın elinde kaldı.

İşte veliaht Selim, bu hadise esnasında yirmi dört yaşında bulunuyordu; anın bir an evvel hükümdar olmak ümidi bu suretle suya düşmüştü; hariçle münasebatı kesilerek serbestisi tahdit edildi; fakat o, hariçle olan münasebâtını evvelce iyice tertip etmiş olduğundan bundan sonra dahi hükümdar oluncıya kadar ayni vasıtalar ile muhabereyi temin etmişti. Vesikalara göre Selim, hükümdarlığa hazırlanıyor ve daha şimdiden devletine dost ve müttefik arıyordu. Abdülhamid, genç veliahtın hükümdar olmak için gösterdiği hırsı ve şedit arzuyu pek iyi biliyor ve fakat yine alicenab

davranıyordu. Abdülhamid, tabiî yeğeninin Fransa ile olan muhaberesine vakıf değildi; Selim de saltanata geçmek için mukadder olan zamanı beklemeğe mecbur olmuştu.

Selîm, elde ettiği adamları vasıtasile Fransa ile temas etti; zaten ıslahat münasebetlerinden dolayı Fransadan heyetler geliyordu; Selim de devletin selâmetini Fransa ile eyi münasebatta buldu; esâsen vaziyette bunu icabettiriyordu.

(1188 H. 1774 M.) senesinde yapılan Kaynarca muahedesinden sonra, Rusların muahede hilâfına hareketleri ve Kırım üzerindeki vaziyetleri ve nihayet Kırımın ilhakı gibi harbı icap ettirecek sebepler ortada mevcut iken o zaman buna cesaret edilememişti buna da sebep Fransanın tavsiyesi idi; fakat daha sonra Koca Yusuf Paşanın sadaretinde evveldenberi yapılmakta olan hazırlığa güvenilerek Kırımı istirdat eylemek arzuları uyanmıştı.

İşte İstanbulda Ruslara karşı harp ilân etmek üzere bir cereyan olduğu esnada Veliaht, İshak beyi bir takım mektuplarla Fransaya gönderiyordu [1200 ramazan 1786 mayıs]. İshak beyin vazifesi Avrupa ahvaline vukuf peyda ederek askerî sanayî ve fünûnı tahsil etmek ve Selim hükümdar olduğu vakit Fransa ile yapılacak ittifakın esasını ihzar eylemekti.

III

Selimin mesaisini kim tertip ediyor ve Fransa sefarethanesile münasebatını kimler temin eyliyordu?

Selimin Fransa sefareti ile münasebatı, Fransız sefiri (Sen Prist) in daha İstanbuldan ayrılmasından evvel başlamıştı; bunun yerine gelen Sefir (Kont Şuvazöl Guffiye) zamanında ise bu münasebat asıl faal devresine girmiş oldu.

Fransa sefarethanesile Selim arasındaki muhabereyi Avrupaya gidinceye kadar İshak bey temin ediyordu [1]. O, Avrupaya gittikten sonra tabib (Lorenso) aynı vazifeyi görmüştü [2]. Selimin Fransa Kralına ve Fransa Hariciye Nazırına gönderdiği mektupları

[1] Suvazöl Guffiyenin Veliaht Selime gönderdiği birinci mektubu.
[2] Suvazöl Guffiyenin Veliaht Selime gönderdiği ikinci ve üçüncü mektuplar.

kendisi yazmıyordu; bunları yazan o tarihte âmedcilik hizmetinde bulunan Tosyalı Ebubekir Ratib efendi idi [1].

Ratib Efendi, kendisine Selim tarafından nereye, ne yazılacağı bildirilirse; o da müsveddesini kaleme alır, yazılacak kağıdın cinsi ile eb'adını, neresinden yazılmak lâzım geldiğini tayin ederek arzeder; Selim de Ratib Efendinin müsveddesini söylendiği tarzda kendi yazısile beyaza çekerek icab eden yere gönderirdi. Ratib Efendinin bu hususa dâir Veliahta yàzdığı mektuplar arasında derkenar olarak malûmat vardır. Meselâ Selimin 1200 senesi ramazanı iptidası tarihile [1786 mayıs] Fransa Kralı On Altıncı Lüi'ye gönderdiği mektubun müsveddesini tertip eden Ratib Efendi bu müsveddenin başlığının kenarına şunları yazmıştı:

«İnce kalem ile bu kâğıt [müsvedde kâğıdı] miktarı bir abâdi kâğıt kesip yazasız; kâğıdın bunun gibi [müsvedde gibi] yukarısından başlayasız, hattâ yazı sık düşmeye ve kâğıt bundan uzunca bile kesilse mani değildir ve yukarudan başlamakta zarar yoktur; devletialiye kaidesine muhalif değildir».

Yine Ratib Efendi aynı müsveddenin sol tarafının üst kenarına da:

«Bu müsveddeyi sakınup zayi etmiyesiz; inşaallahü Tealâ devlet ve ikbal ile tahta cülûs buyurduğunuzda her kimi reisülküttab ederseniz bu müsveddeyi ana verüp benim şu minval üzere Fransa Kralına mektubum ve sözüm ve anda adamım vardır deyu emredersiz, olzaman lâzım olur; kulunuzda bir müsveddesi var idi ihrak eyledim malumı hümayun buyrula»

Diye mütaleasını arzetmişti. Yine Ratip Efendi İshak beyden gelen 1201 şaban 11 [1787] tarihli iki mektuba Selim ağzından verilecek cevap müsveddesini yazdıktan sonra bunun altına:

«Benim efendim; bundan ziyade İshak beye yazılmasun; zira anda gösterir ve ziyade şey söyler, bizim yazdığımız heba olur, hem başka mahzur dahi vardır» diye Veliahtı ikaz eylemektedir.

Fransa Kralından, Selimin gönderdiği mektuba gelen cevaba Veliahtın ne suretle mukabele ettiğine dair vesika yoktur; yalnız Ratip Efendinin bir cevapname kaleme alıp Selime gönderdiği

[1] Ratib efendinin Selime takdim ettiği mektublarının birincisinde (... kulunuza mukaddem ve müahher gelen emirnamelerinizde buna devletçe cevap yazmalı, devletler kaidesini sen bilirsin deyu abdi âciz kulunuza ferman buyurduğunuzdan maada diğer emirnamenizde dahi «.. Canım Ratib Efendi mektuplarda yalvarır ve niyaz yüzünden yazma; minnetsiz ve korkusuz yaz» deyu» emir ve fermanı hümayunları ben kulunuza sadır olmuştu) diyor.

anlaşılıyor; çünkü Ratib Efendi Selime takdim ettiği iki mektubunda verdiği cevaplardan ve bunun esbabı mucibesinden bahsetmektedir ve hattâ mektubunun sonlarında «şimdi bu yazdığım kralın mektubuna cevaptır; başvekile bu ihtimam olmaz; hem anın mektubunda hiç bir şey yoktur: siz efendimiz bunu beyaz edince [edinceye kadar] anı dahi gönderirim ve kâğıdını kestim; hemen kulunuz nasıl yazdım ise siz efendimiz dahi dikkat buyurasız yanlış yazılmasun; oldukça güzel yazmağa ihtimam ve himmet buyurasız ve İshak beye yazılacağı dahi ardısıra gönderirim; on on beş gün bundayız [1] Davutpaşada dahi birkaç gün, beş altı gün oturular imiş» diyor.

***

Veliahtlığı zamanında Selim III e bu suretle hizmet eden Ratib Ebubekir Efendi, üç lisanda şair olup devrinin kıymetli devlet adamlarındandı; aslan Tosyalı olup on, on beş yaşında İstanbula gelmiş divanı hümayun amedcisi Ethem Efendinin dâiresine intisab ederek tahsil görmüş ve amedi odasına alınarak daha sonra da amedci olmuştu.

Ratib Efendi, Selimin cülûsile beraber kendisine iyi bir istikbal temin edilmiş olacağını ümit etmiş ise de fazlü kemaline munzam olarak Selimin kendisine teveccühünü çekemiyenlerin tertip eyledikleri hileler dolayısile bir çok zamanı küçük memuriyetlerle menfalarda geçmiş ve en son tayin edildiği reisülkitaplıktan azl olunarak sürgün edildiği (Rados) da Kapdanı Derya Hüseyin Paşa marifetile idam olunmuştur [1214 H. 1799 M]. Katlini icap ettiren kabahatinin ne olduğunu tarihler yazmıyorlar; Cevdet tarihi, düşmanlarının azlettirmekle kanaat etmeyüp (sem'i hümayuna bazı eracif ilka ile bir mertebe dahi gazabı Selim haniyi teşdit غضب سليم خانى تشديد) eylemeleri üzerine idam edildiğini yazmaktadır; Süleyman Faik efendi ise (Sefinetürrüesa سفينة الرؤسا) zeylinde hasımlarının isnat ettikleri cünha ve kusurdan beri olduğunu beyan ediyor; tercemei halini ve şiirini yazan Fatin tezkeresi de bir şey söylemiyor; vak'a nüvis وقعه نويس Halil Nuri bey, reislikten azlini yazdığı esnada (o esnada bazı eracif) in duyulmasına mebni (1212

[1] Bu sırada Rusyaya karşı harb ilân olunmuş, Avusturyalılarda bize karşı harp açtıklarını bildirmişlerdi; ordu hareket etmek üzere olduğundan Ratib Efendinin (on on beş gün bundayız) demesi bundan dolayıdır bu mektubun 1202 cemaziyelevvel veya âhır aylarında yani 1788 şubat veya martı içinde yazıldığı anlaşılıyor.

safer sonu) azledilerek Rados adasına nefyedildi demektedir. Hülâsa bir zaman Selimin makbul ve mergubı olan Ratib Ebubekir efendinin katlinin sebebi meşkûk bulunmakta ve tahmine göre mühim bir hadise ile alâkadar görünmektedir. (1206 H 1791 M) de sefaretle Viyanaya gonderilen Ebubekir Ratib efendinin güzel bir sefaretnamesi vardır ve basılmamıştır.

IV

Veliaht Selim'in Fransaya gönderdiği İshak Bey kimdir ve ne yapmıştır?

Vesika suretlerini neşretmeden evvel İshak beyden bahsetmek lâzımdır. Bizim tarih ve tercemeihal kitaplarımızda İshak beye dair malûmat yok. Sicilli Osmanî, Safiye Sultan ve zevci Hüseyin Paşa evlâd ve torunlarından bahs ile bunların Beşiktaşta Köprübaşı mezarlığındaki aile kabristanında medfun olduklarını bize bildirdiği halde İshak beyin ismini zikretmemektedir. Ben, gerek Topkapı Sarayındaki arşivde bulunan mektuplarından ve gerek Salih Münir Çorlulunun makalesinden çıkarmak suretile İshak bey hakkında şimdilik mümkün olduğu kadar malûmat vereceğim. İshak beyin ecdadı hakkında Sicilli Osmanîde de bazı kayıtlar olduğundan onlardan da istifadeyi ihmal etmedim.

İshak bey, yukarıda yazdığımız gibi Safiye Sultan ve Hüseyin Paşa evlâdındandır. Safiye Sultan Dördüncü Muradın kızıdır; bunun kocası Hüseyin Paşa ise (1061 H. 1650) ve (1066 H. 1655 M.) da iki defa sadrıâzam olan Siyavüş Paşanın küçük kardeşidir. İshak beyin ceddi, Salih Münir paşa makalesinde Girid Fatihi deli Hüseyin paşa olarak gösterilmiş ise de Girit valisi meşhur deli Hüseyin paşanın Sultanla evlendiğine dair tarihlerimizde bir kayıt olmadığı gibi Mehmed isminde oğlu olmayıp oğlunun adı Sarı Mustafa paşadır.

Hüseyin Paşa ile Safiye Sultandan Mehmed Rezmî Paşa ile Rukıye Hanım Sultan doğmuştur. (1131 H. 1718 M.) de vefat eden ve aynı zamanda şair olan Mehmed Rezmî paşanın Abdullah ve Ebubekir isimlerinde iki oğlu olup evvelkisi (1156 H. 1743 M.) de ve ikincisi (1164 H. 1750 M.) de vefat etmişlerdir. Bundan sonra aynı âileden olarak Abdi Bey [vefatı 1187 H. 1773 M.] Mehmed Sadık Bey (1194 H. 1780 M.) ve İsmail Bey [1201 H. 1786 M.] Ahmed Bey [1217 H. 1802 M.] Daniş Bey [1253 H. 1836 M.] sene-

lerinde vefat etmişlerdir. Bu, Mehmed paşa hafitleri arasında İshak Beyin adı yoktur. Münir Paşa makalesindeki kayıttan İshak Beyin, İsmail Bey isminde bir kardeşi olduğu görülmektedir. Bu isim Sicilli Osmanîde de vardır; fakat İsmail Beyin babasının kim olduğu bilinemediğinden bunların bir silsilesinin tertibi şimdilik kabil olamamaktadır.

İshak Beyin babası Kapıcıbaşıdır; Âile (Safiye Sultan zâde) likle şöhret bulmuştur. İshak Beyin Kapıcıbaşı olan babası ölünce kardeşi İsmail Beyle beraber saraya alındılar; her ikisi de orada yetişti. İshak Bey (1183 H. 1769 M.) de Peşkirağası oldu, Padişahın abdest alışlarında ona havlu tutuyordu; haris ve cevval olan İshak, bu tarihlerde devam etmekte olan (Türk - Rus) harbinin tam civcivli zamanında saraydan orduya çıktı ve harpte bulunarak yaralandı; 1770 de İstanbula gelerek yaralarını tedavi ettirdikten sonra donanma hizmetine girdi; meşhur Çeşme muharebesinde bulundu ve bundan sonra da Kaptanî Derya Cezayerli Gazî Hasan Paşaya intisap eyledi.

İshak Bey (1188 H. 1774 M.) senesinde Kaynarca muahedesinin akdine kadar, Gazi Hasan Paşa ile beraber bulunmuş ve sonra Hasan Paşanın husumetini celbedecek bir hareket yapması üzerine kaçmağa mecbur olmuştu.

Gazi Hasan Paşa, Ruslara son derece hasımdı; onların lâfını söyliyenlere bile kızardı; halbuki serküzeşt peşinde koşan İshak Bey, harp esnasında Yedikulede hapsedilip sulhü müteakıp serbest bırakılan binbaşı *Zorich* ile dost olmuş ve hattâ ona dört bin ruble kadar ödünç para vermiş ve bundan başka *Zorichi* müslüman elbisesi giydirerek Ayasofya camiine götürmüştü.

O zamana göre ehemmiyetli bir hâdise olan bu işi saltanat Atabegi olan Cezayerli Hasan Paşa duymuş, takdir ettiği İshak Beyin harpte gösterdiği yararlığı bile nazarı dikkate almıyarak derhal idamını talep etmişti. İshak Beyin hayatını kurtarabilmesi için Türkiye haricine çıkmasından başka bir çare yoktu. İshak Bey, bir aralık Rus binbaşısı *Zorich* ile görüşüp onun tavsiyesile Petersburg [Leningrad] a gitmeğe karar verdi; bundan biraz sonra (Baron dö Tot) a tesadüf etti ve anınla da konuştu; Baron dö Tot, İshak Beyi Rusyaya gitmekten vazgeçirdi ve (Paris) e gitmesini tavsiye eyledi; İshak Bey, Türkiyede ıslahata memur olan (Baron dö Tot) un talebesi olduğundan bu tarzda hareketi tercih eyledi.

İshak Bey, İstanbulda bulunurken efendisi Mustafa III ün oğlu veliaht Selim ile münasebet tesis ederek Selimin Fransız sefaret-

hanesi ile olan muhaberesini temin ediyordu; bundan dolayı Fransaya gidecek olursa sefaretten muzaheret göreceğini anladı. 1786 da, Fransanın İstanbul sefiri olup o tarihte ayrılmak üzere olan *K. de Saint Prist* de İshak Beyin Fransaya gitmesini temine çalışıyordu. Şehzadeliği zamanından beri babası gibi Fransız siyasetini takip etmek istiyen veliaht Selim, İshak Beyin Fransaya gitmesinden memnun oldu; el altından, amcası Abdülhamid'in haberi olmadan Fransa Kralile mektuplaşmak hususundaki arzusu bu suretle vukua gelmiş olacaktı. Selim ile sefaret arasındaki muhabereyi idare eden İshak Bey, İstanbuldan ayrılınca aynı vazifeyi saraya girip çıkan (Tabib Lorenso) nun görmesi de kararlaştırıldı [1].

Kendilerinin mütalealarına göre Kont dö Prist bu suretle Türk - Fransız menafiine bir hizmette bulunmak ve Ruslara merbut ve meyyal olan Fenerli Rum tercemanlarının elinden Babıâliyi kurtarmak istiyordu; İshak Bey lisan öğrenip gelecek olursa siyasî muhaberat ve siyasî evrakı Rusların menfeatlerine uygun bir surette terceme eden rumların yerine müslüman terceman kaim olacaktı; Rusların siyasî muvaffakıyetlerini istirkap eden ve Türkiyeyi kendi ellerine almak ve kendi arzularına göre hareket ettirmek istiyen Fransızlar için o tarihte böyle bir muvaffakıyet pek yerinde idi.

İshak bey daha yola çıkmadan evvel sefir Senperist, İstanbuldan ayrılmış ve yerini yeni Fransız sefiri *K.de choiseul Gouffier* işgal etmişti. [2]

İshak bey yola çıkmadan evvel yeni Fransız sefiri Anın hakkında hariciye nazırına mektup yazarak bazı tavsiyelerde bulunuyordu. 20 birinci teşrin 1786 [1201 hicri sefer ayı] tarihile İstanbuldan, Fransa hariciye nazırı (Kont dö verjen = *K. de vergennes)* e göndermiş olduğu şifreli bir tahriratta:

İshak bey için degerli bir muallim bulunması ve bu muallimin ani mütalâa ve mükaleme ile iştigal ettirmesi ve genç türkü sefahet yollarından menedecek karakterde Paris ve daha ziyade

[1] Vesikalar arasına koyduğum Şuvazöl Guffiye (*Choiseul Gouffier*) nin Selime takdim ettiği birinci, ikinci ve üçüncü mektupları.

[2] Topkapı sarayı Arşivindeki vesikalara göre Selim daha evvel Fransa sefareti vasıtasile Fransa ile münasebatta bulunarak bu hususa bir adamını memur edeceğini fransa hükûmetinden istimzaç etmişti. Bunun üzerine Fransız sefiri Şuvazöl Guffiye acele bir memur çıkarup Fransaya göndermiş ve muvafık cevab gelir gelmez İshak beyin gitmesi takarrür eylemişti; Hatta sefir, İskak beyin Fransız devletinin misafiri olacağını ve hizmeti hümayunda istihdam için tahsil ettirileceğini beyan eylemişti· (Makalenin sonundaki vesikalara bakın.)

Versayda oturan iyi bir Burjuvanın yanında pansiyoner olarak bırakılması tavsiye olunuyor ve mürebbisinin, anın izzeti nefsini rencide edecek her şeyden hatta en ehemmiyetsiz bir tahakkümden bile çekinmesi ilâve ediliyordu. Bundan başka ayni şifreli tahriratta kendisinin [yani sefirin] İshak bey ile görüşüp anlaştığını ve cografya dersine başlarken fransızcayı da öğreneceğini yazarak daha İstanbulda iken anın ders programını dahi göstermiş oluyordu.

Bu yazılış üzerine İshak beye mürebbî olarak bir burjuva bulundu; bu muallim, daha sonraları Türk - Fransız münasebatında tercemanlık ederek mühim rol oynayan *Rüffen* adında biri idi. *Pierre-jean- Marie Ruffen*, kralın şark lisanları tercemanı idi; İshak beyin muallimliğine senede iki bin frank ile tayin edildi; bundan başka hariciye nazırı *Vergennes*, İshak beye cep harçlığı olarak ayda on beş lüi kadarda bir para verecekti; bunu İstanbul Fransız sefiri tavsiye etmiş ve bu genç türkün fıtri semahatini tatmin edecek kadar cebinde parası olmasını ve aksi takdirde yeis ve nevmidiye kapılacağını bildirmişti.

Esas itibarile emellerine hizmet ettirmek üzere yetiştirmek istedikleri Ishak bey hakkında bu kadar fedakârlık yapan ve anı himaye eden Fransız sefareti her şeyi hazırlamıştı; İshak beyin seyahatinden - tabiî iç yüzünü bilmiyerek - Abdülhamidde haberdar edildi.

Abdülhamid I Fransızların himaye ettiği ve Cezayerli Hasan paşanın elinden kurtarmaktan aciz عجز gösterdiği İshak beyin memleket haricine gitmesini mecburi olarak tasvip etti; hükümdar, bu gidişin mücbir sebepler dolayısile yapılmış bir karardan başka bir şey olmadığını bilmekle beraber İshak beyi Fransadan *Lunettes* isminde topçulukta müştamel bir dürbün (دوربين) ve buna mümasil eşya göndermeğe de memur eylemişti; ihtiyar hükümdar, İshak beyin Fransa kralına ve Fransa hariciye nazırına götüreceği Selimin mektuplarından tabiî olarak haberdar değildi.

İshak Bey, Veliaht Selimin, Fransa Kralı On Altıncı Lui ile Hariciye Nazırına yazdığı ve Fransız sefirinin de Hariciye Nazırına gönderdiği mektupları ve bunlardan başka Veliahtın kendisine gizlice tevdi eylediği vesâyayı da hamilen 1786 yazı iptidasında İstanbuldan hareket etti. Alınan tertibat üzerine İshak Bey, İstan-

buldan birik nevinden Fransız beylik gemisine binecek ve Akdeniz adalarını geçtikten sonra oradan emin bir tüccar gemisine naklolunacaktı [1].

İshak Bey, Fransız beylik gemisile (*Serigo*) adasına kadar gitti ve oradan Fransaya giden bir tüccar gemisine bindi; gemi Sicilya adasını dolaşup Maltayı geçmek üzere iken su almağa başladığından geri dönüp Moranın garp sahilindeki (Koron) körfezine iltica eylemişti; o sırada iyi bir tesadüf olarak Fransız donanmasına mensup bir fırkateyn (Tolon) a hareket etmek üzere bu limanda bulunuyordu.

Korondaki Fransız konsolosu genç Türke, Fransa Hariciye Nazırı (Kont Dö Verjen) in alâkadar olduğu bir firari nazarile baktığından bunun gemiye kabulünü kaptandan istedi. Bu suretle İshak Bey Fransız fırkateynine alındı ve birinciteşrin 1786 iptidasında (Tolon) a çıkarıldı; fakat gemide hastalanmış olduğundan Tolonda karantineye tabi tutuldu [2].

İshak Beyin iyi ve sıkıntısız bir seyahat yapması için herşeyi düşünmüş olan İstanbul Fransız sefiri, Türk misafirini Marsilya tüccarından Mösyö *Dayan* ile oğluna tavsiye etmişti; bu tüccar ile oğlu İshak Beyle alâkadar olmak ve icab eden muaveneti yapmak üzere Tolonda bulunan adamlarının nazarı dikkatini celp eylemişlerdi. Filhakika İshak Bey bu tavsiye üzerine *Laurent Caire*'nin evine alınmış ve çok riayet görmüştü [3].

İshak Bey karantine müddetini bitirdikten ve eyi olduktan sonra (Paris) e geldi [4] ve (Versay) da muallimi *Ruffen*'in evine yerleşti. İshak Bey, Hariciye Nazırı Kont Dö Verjen ile görüşüp Selimin mektubunu vermiş ve Hariciye Nazırı ertesi günü gizlice İshak Beyi saraya götürüp On Altıncı Lüiye takdim etmişti. İshak Bey; Veliahtın namesini Krala takdim eylemiş, Kral, Selimin hatırını sormuş ve selimin namesini Hariciye Nazırına vererek acele terceme edilmesini emreylemişti [5]. İshak Bey, İstanbula gönderdiği

---

[1] Şuvazöl Guffiyenin Selime mektubu (vesikalar arasında)

[2] İshak Bey, Selime gönderdiği ariza'da yolda hastalandığını yazmaktadır.

[3] Bu hususa dair İshak Beyin 16 birinciteşrin 1786 tarihile Kont Dö Verjene mektubu [Salih Münir [Paşa] makalesi]

[4] İshak Bey izini belli etmemek için kardeşi İsmail Beyle Ahmed Ağa isminde bir ehbabına gönderdiği mektuplarda yeni dünya ve Hindistana gideceğini yazmış ve İstanbulda böyle bir şayıa çıkartmak istemiştir. [İshak Beyin Selime gönderdiği عريضه arizadan]

[5] İshak Beyin Selime gönderdiği 11 şaban 1201 tarihli birinci arizası

mektupta kendisine Türkiye parası miktarınca ayda bir kese ki o zamanlarda mühim bir miktar olan beş yüz kuruş tahsis edildiğini bildirmiştir [1]. Bu sırada Hariciye Nazırı Kont Dö Verjen vefat ettiğinden yerine Monmoren gelmişti [2].

Fransa Sarayı terceman ve kâtibi bulunan *Ruffen* İshak Beye ders vermeğe başladı; lâkin muallimin gayreti boşa gidiyordu; halbu ki o İshak'ı Fransız Sarayında ki vazifesinin ayni vazife ile yetiştirmek istieyordu; Fakat kendisi çalışmıyor, ancak birkaç Fransızca kelime söyliyebiliyordu. İshak Beyde resim yapmak istidadı görüldüğünden o tarafa imale etmek istedilerse de olmadı; Şarkın kapalı hayatına karşı Garbın açık ve serbest hayatı anı mestetmişti; halbu ki Fransız Sefiri Şuvazöl Guffiyenin İshak Bey daha İstanbuldan hareket etmeden evvel Selime yazdığı mektuba göre İshak Beye, kara ve deniz harp fenleri tedris ve talim olunacak, Fransa Krallığının en mühim ve metin kale, Tophane, Tersane vesair imalâthaneleri gezdirilerek bir fikir verilecek ve harp manevrelerine davet ve iştirâk ettirilecekti [3]. Bu tasavvurun aksi olarak o, bu işlere değil Fransada cazibesine dayanamadığı zevk ve sefahate dalmıştı.

İshak Bey millî elbisesini cıkardı; anın yerine yeşil devrik kollu kırmızı bir elbise giydi; eğlence âlemlerine devam ederek o sahada muvaffakiyetler temin etti ve bu hali hocasını pek sıktı. İsak Bey bir müddet sonra Ruffen'in yanından ayrıldı ve 1787 ilk baharında *(Chaville)* e naklihane etti.

İsak Bey bu âvâre ve çapkınlıklarına rağmen yüksek memuriyetini ifa hususunda sarfettiği gayret ve himmet On Altıncı Lüi nin takdirini mucip olmakta idi; bundan başka Hariciye Nazırı

---

[1] İshah Beyin Selime gönderdiği 11 şaban 1201 tarihli birinci arizası

[2] K. de Vergennes 1717 senesinde Dijon şehrinde doğmuş olup hükkâm sınıfına mensup bir ailedendir. Siyasî mesleğe girmiş 1755 de İstanbul sefiri olmuş, 1771 de İsveç sefirliğine nakledilmiş ve 1777 senesinde Fransa Hariciye Nazırılığına gtirilmiştir, vefatı 1787 mayısından evveldir. İstanbul sefiri iken Türkiye üzerinde müessir olmakta olan İngiliz, Prusya menfaatlerine darba vurarak Türkiyeyi Fransaya imaleye çalışmış ve muvaffak ta olmuştur. Türkiyeyi Rusya ile muharebe için teşvik eylediğini Osmanlı arşiv vesikaları göstermektedir. Vefatı Salih Münir [Paşa] makalesinde 1787 kânunuevvelinde gösterilmesi sehiv eseridir; çünkü kendisinin yerine Hariciye Nazırı olan (Monmoren) in Selime gönderdiği 1787 mayıs 20 tarihli cevabı mektupta (Verjen)in vefat ettiği yazılı olduğu gibi İshak Beyin 1201 şaban 11 [1787 mayıs] tarihli mektubunda da [Verejen] in vefat etmiş ve yerine Monmoren'in gelmiş olduğu yazılmıştır.

[3] Şuvazöl Guffiyenin Selime mektubu [vesikalar arasında]

Kont Dö Verjen ile yaptığı mükâlemelerde de sempatı uyandırmış, İmparatorluğun davasını meharetle idare etmiş ve yaptığı israr ve ibram üzerine Onaltıncı Lui den ve Hariciye Nazırı *(Monmoren)* den Selime gönderilmek üzere 1787 mayıs 27 [1] tarihli cevabî bir mektup almağa muvaffak olmuştu. Bunu kendisi Selime gönderdiği ârizasında şöyle anlatmaktadır:

(... Kulun bu tarafta başvekil [2] kulunuz ile gicelerde tebdil görüşürüz; daima hazer üzerindeyim. Şabanı şerifin beşinde [1787 mayıs 23] Françe padişahı dostunuz ile mülâkat oldum; efendime irsal eylediği muhabbetnamesini yedime teslim ve lisanen dahi kulunuza cevap eylediler ki şecaatlû Sultan Selim hazretlerinin tab'ı âlilerini sual ederiz; kendilerinin ne güne dostları olduğumuzu arzıhalinde bildiresin...

Yeni olan vezir [Hariciye Nazırı] Momerin [Kont Dö Monmoren] hâkipayı hümayönünüze yüz sürüp [3] arzuhalini kabul buyurmanızı niyaz eder...) Dedikten sonra bu cevabı mektupların gecikmesine Rusların sebeb olduğunu yazmaktadır; İshak Bey getirdiği namelerin cevaplarını almak için beş, altı ay kadar beklemiş ve nihayet tercemeleri vesikalar arasında görülen cevapları almıştı.

İshak Bey, Selime gönderdiği diğer bir mektubunda da efendisinin neden haz eylediğini sordukları zaman alâ silah, bahadır at, barut ve toptan hazzettiğini söylediğini ve burada Generallarla dostluk ettiğini ve Fransa devletinin verdiği maaştan biraz fazla verilirse Türkiyeye geleceklerini ve kendileri [yani Selim] hükümdar olunca iki devlet arasında yeni bir ahitname tanziminin Kral tarafından arzu edildiğini ve kendisine niçin Fransaya geldigini sual edenlere de Hasan paşadan kaçtığını söylediğini ve

[1] Topkapı Sarayı Arşivinde bu mektubun 20 mayıs 1787 tarihile yazıldığı görülüyor: İsak Bey ise bundan üç gün sonra Kral tarafından kabul olunarak mektup kendisine verilmiştir.

[2] Başvekil diye yazdığı hariciye nazırıdır Selim Fransa Hariciye Nazırına namesini gönderirken orada da başvekil denilmiştir.

[3] 1787 de vefat eden (Verjen) in yerine Monmoren Hariciye Nazırı olmuştu. Kont Dö Monmoren *[K de Monmarin]* 1745 de doğmuş olup eski bir Fransız ailesindendir. Madrit Sefirliğinde bulunmuş, meclisi müteberana *[Assemblée des notables]* âza olmuş ve daha sonra (Dö Verjen) in yerine Hariciye Nazırlığına getirilmiştir. *Necker* [Neker] kabinesile beraber azledilen Monmoren, Bastilin zaptı tarihi olan 14 temmuzda tekrar devlet hizmetine girmiş ve 1792 senesindeki İhtilâl esnasında öldürülmüştür. Ansiklopedi de 1789 da hariciye nazırı olduğu yazılı ise de bu ikinci defaki hizmetidir. 1787 mayıs tarihile hariciye nazırı iken Veliaht Selime gönderdiği mektupta bu tarihte hariciye nazırlığına geldiği görülmektedir.

müsaade olursa İstanbula gelirken devlet baş tercemanı olan Mösyö *(Ruffen)* i de beraber getirmek istediğini yazmıştır.

Türkiye arşivinde ki vesikalara göre İshak Bey bu suretle kendini faaliyette göstermekte ve Fransa arşiv vesikalarına göre-de daha ziyade sefahatle meşgul olduğu beyan edilmektedir. İshak Beğin, Selime gönderdiği iki mektubunda bazı uydurma ve göz boyama nev'inden olan palavralar göz önüne alınacak olursa kendisinin işten ziyade zevkine düşdüğü ve nihayet bu yüzden birînci defa olarak Fransayı terke mecbur olduğu görülür.

Bu sırada mezunen Pariste bulunan eski İstanbul sefiri Senprist, İshak Beyin sefihâne hayatının kat'î bir ahlaksızlığa müncer olmadan, bunun memleketine iadesini hariciye nazırından talep etmiş ve o sırada Parise gelecek olan Tunus Beyinin memurı mahsusunun refakatinde avdet ettirilmesi münasip görülmüştü; filhakika bu memur gelmiş ve İsak Bey arkasında ki koyu kırmızı elbisesini bırakarak millî esvabını geyüp Kralın huzuruna çıkarak veda eylemişti.

İshak Bey, cezaire, Malta Adasına, Girit ve oradanda (İzmir) e geldi; fakat korku içinde idi. Kaptanı Derya Gazi Hasan Paşa acaba kendisini affetmiş miydi? İstanbula mektup yazarak biraderi İsmail Beyden vaziyeti sordu; aldığı cevap kendisini tatmin edecek mahiyette değildi. Bunun üzerine kimseye tanınmadan İstanbula gitmeğe karar verdi; Cazi Hasan Paşa, İstanbulda değildi; gemilerle dolaşıyordu; Hasan Paşanın kendi aleyhinde ki hiddet ve gazabının arttığını ve Pariste frenk elbisesı giydiğini duymuş olduğunu öğrendi. İzmirden İstanbula gelmek için doğru yolu takip etmedi; Çanakkaleden geçmeğe cesaret edemiyordu; İzmirden *(Enez)* Limanına geldi; oradan Edirneye gitti ve buradan da tehlikesizce İstanbula gelebildi [1]; İstanbulda iken evvelce tanıştığı ve kendisine dörtbin ruble ödünç verdiği Rus binbaşısı Zoriç ile mektuplaşarak anın davetine icabet etti ve alelacele Rusyaya gitti.

Rusyada kendisine milleti ve memleketi aleyhinde çalışmak şartiyle pek parlak bir istikbal vadedildi; Çariçe'nin gözdesi General Potemkin ile Rusya Sarayinin hususî kâtibi olan *Betlearoska* kendisine, memleketinin asırdide düşmanı olan Rusya uğrunda zekâ ve dirayetini göstermesini söyliyerek bol vaidlerde bulundular. İshak Bey, bu tekliflere karşı iki defa (benim yalnız bir tek vatanım ve bir dinim vardır) diyerek red ile cevap verdi; kendi-

[1] Onaltıncı Lui ile Hariciye Nazırının kendisine verdikleri nameleri tabiî daha evvel memurla göndermişti. [İshak beyin mektubu]

sini tazyik etmekte olan bu iki yeni dostunun elinden kurtulmak istedi; Krunştad'dan bir gemiye atlıyarak Londura'ya ve oradan da Parise geldi ki bu gelişi 1787 Birinci Kânun ayine [1202 Sefer] tesadüf etmektedir.

***

İshak beyin 22/İlkkânun/1787 de eski muallimi olan saray tercemanı (Rufen) in evine gitti; ona yalvardı; onun delâletile Hariciye nazırına avdetini bildirecekti. Rufen, İshak beyin İstanbuldan Rusyaya gidip oradan da Parise geldiğini söylemiyerek avdetinden Hariciye nazırı (Kont dö Monmoren) i haberdar eyledi [1].

Bu sırada Monmoren, İstanbuldaki Fransız elçisinden üç mektup aldı; bunlar Selim tarafından gönderilmişlerdi. Bunlardan biri Krala ikinci Hariciye nazırı (Monmoren)e ve üçüncü mektup da İshak beye âitti. Elçi Şuvazöl Guffiye, bu mektupları 21 / Nisan / 1788 tarihinde yazılmış bir tahriratla göndermişti; Selim her nedense Kral ve Nazıra gönderdiği mektuplardan İshak beyin haberdar edilmemesini bildirmiş ve sefir de o suretle yazmıştı.

Artık bundan sonra İshak bey için ümitsiz günler sona ermişti; (1203/Recep/1789 - Nisan) da Abdülhamid I. vefat etmiş Selim, senelerdenberi beklediği saltanatı elde eylemiş ve İshak bey için de artık Kaptanı derya Hasan Paşa korkusu kalmamıştı. Memleketine dönmek isteyen İshak bey Fransız ihtilâlinin başlangıcında İstanbula döndü; kendisine yeni hükümdar Selim III. e götürmek üzere Kral ve Hariciye nazırı Monmoren taraflarından 18 / Eylül / 1789 tarihli iki mektup da verilmişti.

***

İshak beyin 1787 Mayısında İstanbula Selime gönderdiği iki mektubunda, avrupa ahvaline, Türkiye ve Rusya münasebatına ve Fransaya dair bazı malûmat vermektedir.

Bu sırada Türkiye ile Rusya arasında muharebe (1201 seferi) patlak vermek üzere idi. İshak bey, Avrupa gazetelerinin mutalealarına göre Abdülhamidin harbetmek istemediğini ve Fransanın müdahalesile Nemçe ile Rusyanın Türkiye aleyhine hareket eyleyemiyeceklerini ve bundan başka Türkiyedeki menâfiine halel

[1] Salih Münir (Paşanın) makalesindeki vesikaya göre (Verjen) in 1787 senesi sonlarında vefat ettiği görülüyor; halbuki yukarda da söylediğimiz gibi K. dö Verjen 1787 Mayısından evvel vefat etmiş ve yerine Monmoren Hariciya nazırı olmuştur.

geleceğinden bahsile Türkiyeye karşı harp etmemesi için Fransa Kralının Rus Çarına mektup yazmış olup henüz cevabı gelmediğini Selime bildirmiştir.

İshak bey yine bu mektubunda Fransa İhtilâlikebiri mukaddimesi olarak Meclisi mûteberanın *(Assemblée des notables)* toplanmasından bahsederek diyor ki :

«Kulun Fransaya dahil olduktan sonra Françe Padişahı dostunuz. riçal ve kibarini cemedip bir büyük cemiyet eyledi ve hâlâ tamam olmadı; irad ve masrafın ve bazı nâhak yere alınan masarifin nizamına ferman eylediler.» Bundan sonra mektupta saçma sapan, Osmanlı veliahdini aldatmak isteyen mutalealar da vardır; meselâ Fransanın pek bozuk olan maliyesinin ıslahı ve açığın kapanması için yeni bir vergi lâyıhasını müzakere etmek üzere içtimaa davet edilen Meclisi muteberanın toplantısı gûya Selimin gönderdigi nâme üzerine imiş; şimdiden para tedarik ederek harbe hazırlanacaklarmış! gibi.

İshak bey yine bu uzun mektubunda kendisini öldürmek isteyen Cezayerli Gazi Hasan Paşa hakkında da şunları yazmaktadır.

(... Hasan Paşa kulunuz geldikte «bu sırada donanma ile İskenderiyeye gitmişti» elbette kulunuzu sual edecektir. Bilmem kulun için fikrine ne gelecektir? Benim efendim inayetibâri ile mesrur olduğunuzda (hükümdar olunca) keremi hümayun buyurup Hasan Paşa kulunuzu din düşmanları karşısında rezil etmiyesiniz; zira cümle frenkistanda bu adamın ismi pek büyüktür ve şimdi Mısırda eylediği işlere cümle devletler pesend ettiler; gerçi kendini rical ve kibarımız sevmezler. Lâkin vallahi devleti aliyyenin bir sadık kölesidir; tatlı dil ile her işe kullanılır; haddim değil efendime bu misillü şeyi ifade eylemek; lâkin آل ali kâfir belki bu adamı efendime yanlış bildirirler de efendimin gazabı hümayunlarına uğradırlar; kaldı ki kalbi hümayununuzda birşey dahi var ise bu kuluna merhameten inayet buyurup kulun İslâmbola gelince (gelinceye kadar) sabrı hümayun buyurmanız efendimden niyazımdır; umarımki kulunuza merhameten bu niyazımı makbulü hümayun buyurursunuz; allahü tealâ bilir ki sevdiğimden değildir, lâkin efendime lâzımlı bir kuldur; hususa bu günlerde namını frenkistanda söyletmiş bir kulunuz efendimin yanında bulunması gayet ile kulunuza münasip görünür..)

Ishak beyin, kendisini öldürmek isteyen Gazi Hasan Paşa hakkındaki mutalâası cidden takdire değer. Filhakika memleketi müt-

hiş sarsıntılardan kurtarmağa muvaffak olan Cezayerli Hasan Paşa, Halil Hamid Paşanın teşebbüsü ile hazırlanan Selimi iclâs etmek hareketine mani olmuş ve bundan dolayı Veliahtın husumetini celbetmişti. Buna vâkıf olan İshak bey, Avrüpada Hasan Paşa hakkında duyduğu şeylerle bu adamın kıymetini düşman ağzından da dinlemiş olduğundan zıyâının memleket için fena olacağını düşünmüş ve bu mutalâasile memleket severliğini göstermiştir.

İshak beyin Fransadan avdetinden sonra ne gibi hizmetlerde bulunduğuna ve hangi tarihte vefat eylediğine dair bilgimiz yoktur. Mısırı işgal eden Fransızların orayı tahliyeleri için Türk, İngiliz ve Fransızlar tarafından tayin edilen memurların arasında Türk ordusunda Sadrazam tarafından Osman Bey ve Kaptan Paşa tarafından da İshak Bey isimlerinde iki kişi tefrik edilmişti [1]. Buradaki İshak Beyin yukardanberi kendisinden bahsettiğimiz Safiye Sultan Zade İshak Bey olması çok muhtemeldir.

Selim, mektuplarile Fransızlardan ne istemiş ve ne cevap almıştı?

Veliaht Selim'in Fransa kralı ile muhabere etmesine bittabi Fransanın Türkiye sefareti delalet ediyordu; biz eldeki mektupları sırasile baştan aşağı hülâsa edelim:

Fransa sefiri Şuvazöl Guffiye, Selime takdim ettiği mektupta Fransaya göndereceği İshak beye dair hususî surette Parise gönderdiği adamı vasıtasile muvafık cevap geldiği ve aradaki dostluğun devamı pek ziyade arzu edildiği ve gönderilecek olan İshak beyin Fransa hükûmetinin misafiri olacağı ve İshak beyin gitmesi için her şeyin ve Fransız beylik sefinesinin hazır olduğu ve bu gemi ile akdeniz adalarını geçecek olan İshak beyin oradan emin bir tüccar gemisine bindirilerek gizlice Fransa'ya gideceği ve orada her hususta tahsil ettirileceği ve bundan başka İshak beye bütün sanayi ve harp müesseseleri gösterilerek manevralarda bulundurulacağı arzedilmiştir.

Fransa sefiri, bundan başka Selimin, İshak bey vasıtasile patlamak üzere olan Türk - Rus harbine dair bilvasıta şifahen sorduğu suale de şöyle cevap veriyor ve burada fransa menfaatini de tabiî olarak ihmal etmiyor:

«Filhakika şimdiki halde sefer açılmek Devleti aliyyenin mesalihine elvermez; ana binaen bu bendeleri dahi men'i için canü dilden sâyederim ve inşaallah bu hususta dikkat ve ihtimamımız

[1] Mühimme defteri No. 211 (bu defterin en sonundaki maddelere bakın).

husulpezir olur ve Karadeniz Rusya gemilerine açıldığı misullû Françe sefinelerine dahi açılsaydı rusyalı elbette bir miktar havfe düşüp dahi ziyade ihtiraz eder idi; lâkin bu Karadeniz maddesi bu bendeleri her ne kadar istirca etmiş isem bu âne değin bir türlü müsaade olmadı; inşaallahürrahman zamanı saâdet iktiranlarında husuli müyesser olur» [1].

Sefir bu arizasında gerek veliaht tarafından gönderilecek ve gërek İshak bey tarafından gelecek mektuplara sefaretin tavassut edeceğini ve İshak bey gidince sefaretle yapılacak muhaberenin ne suretle olacağına dair malûmat verilmesini rica ediyor [2].

Sefir Şuvazöl Guffiye, Selime gönderdiği ikinci mektubunda ise İshak bey vasıtasile kendisine gönderilen mektup ve şal ile parçadan dolayı teşekkür ile İshak beyin Avrupa devletlerindeki fünunı harbiyeyi ve sair fenleri tahsil ederek Türkiye ile Fransa arasında ittifakın kuvvetlenmesine sebep olup neticesinin de cülûsı hümayunda [Selimin cülûsu] semere vereceği yazılmıştır. Sefir bundan sonra o zamanın vaziyetine göre diplomatça şu yolda mütalâa yürütüyor:

« . . . Bu çâkeri ubudiyetperverleri asitanei saadete elçilik hizmetile geldim ise ancak saltanatı seniyye kelevvel revnakı tam bulup şanü şevketi kadimesini tekmil ve bethahlarından ahzi intikam eylemesine ساعى saî ve mukayyet olmak ümidile gelmişim; lâkin nüshü pend نصح و پند yollu irat eylediğim kaffei mevada ademi itibar ve Rusyalunun dürüğı pürfüruğları دروغ پرفروغ Françe devletinin sadakat amiz kelimatına her bar tercih velhasıl ümmeti Muhammed habı gaflete müstağrak olduğundan bu bendei kemineleri fevkalgaye muztarip ve müteellim olup hayiben ve meyusen Françe diyarına avdet etmek tefekkür üzere iken bu defa işaret buyrulan iradei hümayunlarının şerefi suduru hasebile vücudı gayreti çâkeranem ihya olunup...»

Sefirin bu ikinci mektubunda İshak beyin yerine sefir ile muhabereyi temin için tabip Lorenso'nun memur edildiği görülüyor [2]. Yine sefir, Lorenso vasıtasile Selime takdim ettiği üçüncü arizasında da (Tabip Lorenso) nun ehliyet ve sadakatinden bahsediyor ve

[1] Fransa'nın Karadeniz'e tüccar gemileri sokmasına filhakika Sefirin temennisi gibi Selim'in saltanatı zamanında ve Mehmed Saia Galib Efendi'nin [Sadrazam Galib Paşa] murahhaslığı esnasında Paris Muahedesile müsaade oulunmuştur ki [Hicrî 1217 Safer 24 ve Milâdî 1802 Haziran]da Şuvazöl Guffiye'nin bu satırları yazdığı tarihten on altı sene sonradır.

[2] Fransa Sefirinin birinci mektubları; fotografisi makalenin sonundadır.

İshak bey Fransaya varmazdan evvel memur olduğu mevat hakkında Françe devletini haberdar eylemek üzere İshak beyin hareketinden iki, üç gün sonra Başvekile bir mektupla gizli olarak bir memur gönderdiğini beyan etmektedir [1].

Veliaht Selim'in Fransa kralı on altıncı Lui'ye gönderdiği mektubun hülâsası:

Mukaddeme ve selâm kısmından sonra Selim, Türkiye ile Fransa arasındaki asırlarca devam eden dostluktan ve Türkiyenin Fransa kral, vükelâ ve elçilerine karşı beslediği itimattan ve ecdadının Fransaya karşı olan muavenetinden ve Fransanın bundan dolayı Osmanlı devletine karşı olan dostluğundan bahsile bu hususta tarih kitaplarını işhat etmektedir.

Veliaht Selim bundan sonra babası Mustafa III. zamanındaki Türkiye ve Fransa münasebatına geçiyor; ve babasının, tarihe aşina olup Fransanın eskidenberi devam edüp gelen dostluğuna itimat eylediğini ve bundan dolayı İngiltere ve Prusya krallarının, Rusya ile harp edilmemesi hakkında serdettikleri mahzurları dinlemiyerek Fransanın teşvikile harbe atıldığını ve bu suretle hareketinin delili olarak Türkiye hazinei evrakile mükâleme mazbatalarında malûmat bulunduğunu ve bu harbin neticesinde beş yüz senedenberi fütuhat ile meşgul olan Osmanlı devletinin nice felâkete uğradığını ve babası sağ olmuş olsaydı işlerin böyle gitmiyeceğini, mağlûbiyet dolayısile düşmanlardan başka dost devletlerin dahi bir takım ham tekliflerde bulunduklarını ve ölümden gayri derde ilâç bulunabileceğini ve bu derde çare olarak saltanata geçtiği zaman türlü türlü ilâçlarla hastalığı tedavi edecekse de şimdiden dostlardan yardım görmek istediğini ve bunun mukabili olarak saltanata geçtiği zaman icabeden kara gün dostluğunun karşılığını unutmıyacağını namesinde beyan ettikten sonra:

«Françe devletinin şan ve mürüvvetine lâyık gayret ve sadakatten bu mühibbi sadıkları naümit olmadığıma binaen sadakat ve ubudiyeti nezdi hümayunumuzda her veçhile mücerreb olan sadık ve emin ve mutemet adamlarımızdan izzetlû, sadakatlû mir İshak kendüye bazı vesaya ve siparişimiz ile tarafı hümayunumuzdan murahhas kılınup ol tarafa irsal olunmuştur.» diyor ve bu müracaate eğer kral tarafından rağbet gösterilirse dostluğun asla unutulmıyacağını ve tarihlere yazılacak dostlukta bulunacağını vait

[1] Şuvazöl Guffiye'nin ikinci ve üçüncü mektupları

ediyor ve 1200 hicret senesi ramazanı başında gönderdiği bu name de bu suretle bitiyor [1].

Yine Selim'in Fransa Başvekili diye hitap ettiği Hariciye Nazırı (Kon dö Verjen) e ayni tarihle olan mektubunun hulâsası:

Bu mektupta da Fransa ile olan dostluktan ve kendisinin yani Hariciye Nazırının, babası Sultan Mustafa zamanında uzun müddet İstanbul sefiri olarak Türkiye'nin Fransa ile samimî dostluğuna yakından vakıf olduğundan ve Rusya ile Osmanlı Devleti arasında yapılacak harbin akibetinin osmanlılar hesabına akibeti vahim olacağı Prusya ve İngiltere devletleri tarafından bildirildiği halde Türkiye'nin Fransanın teşvikile harbe atıldığından bahsedildikten sonra:

(Pederimiz müşarünileyh Françe Devletile kadîm olan hukuk ve ülfete itimat ve vakti hacette hergüne ianet اعانت ve müzaharet birle muktezayı safvet ve (وداد) vedadı icra edeceğine cezm ve itikat edüp kavlü reylerini tahsin ve Moskovlu üzerine sefer ve hareketi tahkik ve tayin ettiği her kime hafi ve nihan ise siz dostumuza ayandır ve bu maddede Devleti Aliyyemizin gabitosunda, mükâleme mazbatalarında ve sekretaryelerimizde ثبت sebti ceridei esrar olduğu meczûmı ashabı dirayet ve iz'andır) diye fransızların teşvik ve indelicap muzaheret edeceklerine dair vaitte bulunduklarını yazıyor.

Selim mektubuna devamla Türk-Rus harbinin [1768 Seferi] mağlûbâne bittiğini ve babasının vefatı sebebile işlerin şimdiki bozuk şekli aldığını ve dostlarından ümitvar ise de hükümdar olamamasından dolayı bir iş göremiyeceğini, maamafih anların dostluklarının şimdiden ayan olması lâzımgelüp kendisi hükümdar olduğu zaman bu iyiliğe mukabele edeceğini ve bunu temin için murahhas olarak mutemet adamlarından İshak Beği gônderdiğini yazmaktadır.

Selim'in siyasî vaziyeti tehlikeli görerek Türkiye'ye muzaheret temini için Fransaya gönderdiği İshak Bey, 1787 Mayısının yirmi üçüncü günü ikinci defa Fransa Kralı tarafından kabul olunarak getirdiği namenin cavabını ve ayni zamanda Fransanın yeni Hariciye Nazırı (Monmoren) in de yine cevabî mektubunu bilvasıta Selim'e göndermiştir. Malî vaziyetin bozukluğundan dolayı değil

[1] Selim'in mektubu vesikalar arasında

Türkiyeye yardım etmek, hatta kendi ihtiyacını bile teminden âciz ve patlamak üzere bulunan ihtilâlin arifesinde olan Fransa'nın başındaki Kral Lui bu muracaata hulâsatan şöyle cevap vemişti [1]:

Taraflarından murahhas olarak gönderilen İshak Bey deniz ve karada epi meşakkat çektikten sonra Fransa'ya geldi ve dostana olan namenizi takdim ve kendisine tevdi edilen sırrı şifahen söyledi; sizin makamı saltanata geçtiğiniz zaman memaliki mahrusenin esas vaziyetini ve ihtiyacını bilip anları eskisi gibi takviye edeceklerini daha İshak Bey buraya gelmeden evvel duymuşutuk.

Bu beşaret haberini İshak Beyin lisanından da işittik ve çok memnun ve mahzuz olduk ve bu hususta kemali istidat ve liyakatiniz mucibi şükrandır; zatı haşmetmeablarının Türkiye ile Fransa arasındaki dostluğu tarihlerden tetkik etmeniz dostluk ve hayırhahlığımıza delidir. Biz de cülûsumuzdan itibaren bugüne kadar iki tarafın muhabbet ve samimiyetini temini kendimiz için mucibi fahir فخر bilmekteyiz.

Bahsetmiş olduğunuz tarihte ve ceddimiz zamanında [On beşinci Lüi] vukua gelen macerayı [1768 Seferinden evvel Feransa'nın muzaheret vadi] gözümüzle görmüş ve müteveffa (Kont dö Verjen)den de vefatından evvel sormuştuk; gerçi Rusya ile Devleti Osmaniye arasında o esnada sefer açılmamak mümkün olmadığını ve muharebe olduğu takdirde Osmanlı Devletinin muvaffak olacağını Fransa Hükûmeti zan ve tahmin etmiş ve fakat hiçbir suretle Osmanlı Devletini muharebeye sevk eylememişti; bunu (Dö Verjen) den de böyle tahkik ettim; geçen geçti.

Malûmunuzdur ki bu dostları kral olduğum gündenberi Devleti Osmaniye ile mükâtebe ve müraselede kusur etmedik ve icab eden muhafaza ve müdafaa tedbirleri almadan intikam almağa ve taarruz etmeğe kalkmanın doğru olmadığını yazdık; Türkiye'ye zarar verecek bir sefer karaltısını defetmeğe çalıştığımızdan başka bu hayırhah dostunuz harbin cüz'i ve küllisini Türkiye'de tamim zımnında icab eden muallim ve ustaları da gondermeği ihmal etmedik.

On altıncı Lui, bugün bundan başka bir iş görülemiyeceğini ve Fransa'nın, Türkiye ile sınırdaşları arasında harbi def'e çalışmaktan başka birşey yapamıyacağını şöyle beyan ediyor:

(., Devleti Aliyye ile sınırdaşları olan düveli saire beyninde [Rusya ve Avusturya] vukubulan bürûdet dumanını mahvetmede

[1] Cevabın terceme edilmiş olan sureti vesikalar araşındadır.

bu senakârlaını müdavim ve mülâzim bileler ve elhaleti hazihi buna manend ماند müsaadelerden gayri bir fiil elimizden gelmez; pes Devleti Aliyyei ebed peyvendin tarafından dahi dostluga halel verir bir hareket ve hukukı civarîyi mugayir bir vazı sadır olmıyacağı memulümüzdür; zira emri muharebe bir fenni müşkül olup fenni mezkûrda kendu düşmanı kadar tahsili mehâret ve kesbi idman etmeden üzerine sefer çekmek ayni hatadır. Binaanalâzalik cenabı azamet meaplarının takdiratı samadaniye صمدانیه muktezasınca cülûsı hümayunları müyesser oldukta encamı hurucu neye müncer olacağını mülâhaza birle mehamı enama külliyet ile nizam vermezden mukaddem bir amele vülûç etmiyeceklerine aklı sakibleri ve reyi saibleri bürhan ve delil ve zamın ضمان ve kefildir).

İnşaallah siz ulûmu fünunu tamim ve teksir ve askeri tanzim ve böylece fütuhatın mehareti seraskeran ile mümkün olduğunu ve inceden inceye hesap etmeden sefer açmanın hatarlı idüğünü ve her nekadarki milletin kahramanlığı mevcut ise dahi bu tedbirlerden müstağni kalınamıyacağını takdir buyurursunuz; siz bunlardan maada daha birçok mühim memleket işleri dahi yapmak istersiniz, memleket ilmi, sair ilimler gibi kemal mertebesine çıkmıştır, memleketin imarile ulûmu fünunnu neşrü tamim, sadık ricale malik olmak havas ve avama taallûk eden tedbirleri almak hususunda sizin gayret ve faaliyet göstermek hususundaki sâyiniz bu dostunuzu çok mesrur eylemiştir: size karşı olan muhabbetimizi kalemle tavsif kabil olmadığından inşaallah bunu maslahatgüzarları İshak Beyin tahriratından ziyadesile anlamış olursunuz.

Lui'nin mektubunun alt tarafı İshak beyin ehliyeti ve vazifesini iyi gördüğü hakkında hüsnü şehadeti havidir.

Fransa Hariciye Nazırı Kont dö Monmuren'in Selime takdim ettiği mektubun tercümesi de meâlen şöyledir:

Selefim Mösyö (lö Kont dö Verjen) e hitaben gönderdiğiniz mektubu hasta iken almış ve Türkiyenin dostu olan Müşarünileyh, Zatişahanelerinin biran evvel naili emel olmalarını temenni eylemişti; fakat bu sırada (Memaliki Mahrusei محروسه Osmaniyenin üzerinden aslâ ve kat'â iğmazı ayin) etmemiş olan Kont dö Verjen vefat etmiş olduğundan yalnız Fransa değil Türkiyede öyle bir devlet adamından mahrum kalmıştır; Kralımız, müteveffanın yerine beni tayin ile İshak Bey bendelerile müzakereyi tenbih ve mumaileyhin tahsili ulûm eylemesi hususunun teminini emretmişlerdi. Filhakika (İshak Bey) e Fransa memleketinde mevcut kara ve deniz askerî

teşkilâtı ve bunlara ait talimnameler gösterilüp kendisinin gerek askerî ve gerek sair cihetlerden tahsiline itina olunduğu İshak Beyin takdim edeceği tahrirattan da anlaşılır. Fransa devletinin cenabı azamet meablarına olan meyil ve hayırhahlığı Kral hazretlerinin mektuplarından da malûmdur. Mükâtebelerile selefimi tevkir buyurdukları gibi bu bendelerini de iltifatlarına mazhar etmek iradeleri olur ise bu acizleri de hizmetlerile mübahi olacağımda şüphe olunmıya; her siparişlerini icra ve her suallerine cevap etmeği cane minnet ad ederim ve şayet müşkül ve muğlak (bazı mesâil düşer ise teşhis ve tarifine) sâyü gayret edeceğimi arz ederim.

Gerek on altıncı Lûinin ve gerek Kont dö Monmoren'in mektupları 1787 mayıs 23 tarihli olup Versayda yazılmıştır.

***

Osmanlı Veliahdı Kral ve Hariciye Nazırından aldığı mektuaplardan memnun olmamıştır, bunu İshak Beye gönderdiği mektup ile Krala cevap olarak gönderilmek üzere Ebu Bekir Ratib efendi tarafından müsveddesi yazılan mektuplardan anlamaktayız; bu mektubta Selim, Kırım işinde ve Avusturya, Rusya ile olacak muharebelerde Fransadan yardım istediğini yoksa nasihat istemediğini açıkca beyan ediyor.

Selimin, Ratib efendi kalemile İshak Beyin mektubuna verdiği cevap aynen şudur [1]

İzzetlû, sadâkatlû mahremi esrar ve mutemedi ihlaskârımız İshak Bey; ba'desselâm inha ve hâl ve hatırın sual ve istinba kılınur; irsal olunan arzıhalin başdan ayağa dek okuyup ve birkaç kere tekrar bakup mefhumı malûmı hümayunumuz olmuştur.

Muhabbetnamemizi biinayetillahitealâ selâmetle irsal ve haşmetlû ulû rağbetlû Françe Kralı dostı اخلص ahlâsımızın desti safvetlerine teslim ve size sırrâne ifade olunan hususları gerek Kralı Müşarünileyh cenaplarına ve gerek müteveffa Kont (Dö Verjen) e mektubı muhabbet uslûbumuz ile ifade ve müradımızı cümlesine tefhim eylediğinden mahzuz oldum; berhurdar ve iki cihanda kâmyab ve kâmkâr كامياب وكامكار olasız.

[1] İshak Beyin Fransadan gönderdiği ayni tarihli iki mektubun fotoğrafisi eserin sonuna konmuştur. İshak Beyin tercemei halini yazarken bu mektupların bazı mühim yerlerini almıştım. Fazla malûmat almak isteyenler makalenin sonuna ilâve edilen vesikalara ve fotoğraflara bakabilirler.

Pederimiz cennetmekân merhum Müşarünileyh hazretlerinin Françe devletinin akıl ve fikrine ve sadakatine itimatları olmagla bize vasiyetnamesinde ifade eylediğine binâen mukaddemce seni ol tarafa nameî hümayun ile gönderdim; inşaallahütealâ vaktı mukadderde [hükümdar olduğu zaman] avni inayeti hakka istinat ile her derdin çaresi mülâhaza olunmuştur, ilaçsız dert olmaz, meğer mevt ola; şimdi ortalığın halini görüp işitüp bir reyü tedbir şimdi bana göre imkânda olmadığından seni nameî hümayunumla gönderdim; şimdi bu vakitte devletime edecekleri hizmet bir türlü unutulmaz; zira vaktı mukadder de ve ikbal ve saltanatımız hengâmında bizlere çok dost bulunacağı sana malûmdur; eğerçi usdat Ofiçyaller gönderdiler, her ne kadar bu dostluk ise dahi faraza سروا mühendisi bahri olmagla naziri yok ise dahi İsveçte çayman resmî gemiler ve ustat mühendisi bahri ve kezalik İngiltere ve Felemenkte dahi ustat gemi yapıcılar ve Ofiçyaller çoktur; avni hakla anların getürülmesi, celbi dahi mülâhaza olunmuştur.

Françe devletinden Kırım maddesinde vesair Nemçelü ve Moskovlu ile Cenkler de dosluk isterim; yoksa bize nameî muhalasat ailâmelerinde yazdıkları biraz nasihat [1] ve devletimizin malûm olan ahvalini ve görünen işleri rümûz ve işaret tariki ile hikâyettir; Françe devleti eğer fedakârlık [eder] bivefalık etmez ise ellerinden çok iş geleceği malûmı hümayunumdur; Ancak bizi dahi Felemenklû gibi edecekler ise senin anda ikametin abes ve beyhûde olmuş olur; sana sipariş olunduğu üzere ahar mahalle âzimet iktiza eder [2]. Göreyim seni akılâne hareket ve ol tarafta cenk جنك ilmini talime dikkat eyliyesin; velhasıl harbe dair olan hususlara mukayyet ve talim etmeğe gayret eyleyesin vesselam.

Ratib efendi bu müsveddeyi takdim ederken anın sonuna şunları yazmıştır.

"Benim efendim! Bundan ziyade İsak Beye yazılmasun; zira anda gösterir ve ziyade şey söyler bizim yazdığımız heba olur ve hem başka mahzur dahi vardır.„

---

[1] Bu sırada Fransa mali buhranın en son derecesine gelmiş 1787 de meclisi muteberan toplanmış ve kanun üzere 13 üncü Lui zamanındanberi iki asra yakın bir zaman yani 173 senedir toplanmıyan Etajenero'yı 1 mayis 1789 da ictimaa davet etmişti. Bundan dolayı Fransa âciz vaziyette bulunuyordu.

[2] Selimin, şifahen tavsiye ettiği devletlerin hangisi olduğu bilinmiyor. Bunun Prusya, İsveç ve İngiltere devletlerinden biri olduğuna şüphe yoktur, bunların içindende Prusya ve İngiltere devletlerinden biri olmak ğerek.

ÜÇÜNCÜ SULTAN SELİM'İN VELİAHT İKEN FRANSA KRALI VE BAŞVEKİLİ İLE MUHÂBERESİNE ÂİT VESİKA SURETLERİ

TOPKAPI SARAYI
2031

Bu vesikalar bir zarf içinde on altı adet olup ikisi Selim'e cevap olarak On altıncı Lui ve diğer ikisi de Başvekil Kont dö Monmoren tarafından gönderilmiştir. Diğer vesikalar Selim'in mahremi esrar ları tarafından bu muhaberenin teminine ve Fransa Sefirine ve Fransaya gönderilen İshak Bey'e âittir.

VESİKA SURETLERİ

Selim III ün veliaht iken Fransa'ya göndermek istediği İshak Bey ismindeki adamı için Fransa hükûmetinden istimzacı havi müracaatine gelen muvafakat cevabının Fransa Elçisi Şuvazöl Guffiye tarafından arzı

Mehâbetlû, celâletlû, inâyetlû efendim hazretleri sağ olsun

Bu bendeleri bundan akdem Françа Devleti tarafına evamiri hümayunlarına imtisalen irsal eylediğim adamım kulları bu defa avdet eyleyüp Françа Devletinin Başvekili canibinden bu bendelerine hitaben sadır olan cevabında vekili mumaileyh muradı hümayunlarını Françа Padişahına beyan eyledikte padisahı müşarünileyh dahi Devleti Aliyye ile Françа Devleti beyninde ahdi baitten (عهد بعيد) beru derkâr olan müvalât ve musafatın meramı hümayunları üzre zamânı meymenet iktiranlarında kat enderkat tezyit ve teşyidine rağbet idüp makasıdı hümayunlarının temşiyetine kemali mesruriyet ve taharri ile dikkat ve ihtimam ve İshak Bey kullarını devletinde misafir kabul

ve merkuma vaktü zamanile hidematı hümayunlariçün tahsili istidat zımnında iktıza eden envâı Fünûn ve maarif talim ve telkin olunacağı hususunu bu bendeleri, müşarünileyh tarafından canibi hümayunlarına ifadeye memur olmuşumdur. Elhaleti hazihi merkum kullarının Françe Devleti tarafına azimeti için herşey hazır olup iki, üç gün zarfında Fransız beylik sefinesine binüp Akdeniz adalalarını geçtikten sonra emin bir tüccar gemisine süvar olup inşaallahütealâ bu veçh ile Françe diyarına sırren ve hafiyyeten vusul bulup memuriyetinden düşman ve hâsitlerin bir türlü agâh ve haberleri olmaz, ve Françe Devletine bâdelvürut بعدالورود Françe Devletinin başvekili yanında meks ve ikamet edüp düveli Avrupa'nın keyfiyeti ahvali ve biribirile muvafakat veyahut mugayeretleri ve sinini vefireden سنين وفيره beru icat olunan fünûnı harbiye ve maarifi bahriye ana tarif ve talim olunup bir müddet zaman bu vecih üzere telkin olunduktan sonra Françe Devletinin en muteber olan kalelerine ve tophanelerine ve tersanelerine ve sair kârhanelerine irsal olunup cüz'î ve küllî üstazlıkları ve tertip ve nizamları kenduye tefhim olunur.

Ve düveli Avrupa'da askerlerin kuvvet ve metaneti ancak hüsni nizam ve zabitana inkiyadı tam ile hâsıl olarak hini seferde düşman ile muharebe edecekleri tertip ve nizam taklit olunup, İshak Bey kullarına ol tertip ve nizamın taklidi dahi gösterilir. Şöyle ki:

Her bir marifetten vukufdar oldukça envâı sefainin ve silâhın ve sair alât ve pusatların resimleri ve nümuneleri kenduye verilir ve merkum kulları sahibi akıl ve firaset ve hidematı hümayunlariçin meşhûni sadakat ve gayret olmagin vücuhle tahsili istidat edeceğinde iştibah yoktur.

Merkum kullarının lisanile sefere müteallik ifade buyurulan iradei hümayunları, mefhumı bendeleri olmuştur: filhakika şimdiki halde sefer açılmak Devleti Aliyyenin mesalihine elvirmez ana binaen bu bendeleri dahi men'i için canü dilden سعى sâyederim ve inşaallah bu hususta dikkat ve ihtimamımız husulpezir olur ve Karadeniz Rusya gemilerine açıldığı misillû, Françe sefinelerine dahi açılaydı Rusya'lu elbette bir miktar havfe düşüp dahi ziyade ihtiraz احتراز eder idi, lâkin bu Karadenizin maddesini bu bendeleri hernekadar istirca etmiş isem bu âne değin bir türlü müsaade olmadı; inşaallahurrahman zamanı saadet iktiranlarında husuli müyesser olur.

İshak Bey kulları bilyümnü vesselâme Françe Devletine badelvusul gerek merkumun tarafı hümayunlarına gelecek tahriratını gerek tarafı hümayunlarından merkuma ıstar buyurulacak evamiri hümayunlarını irsal ve tevarüt hususunda bu bendeleri iradei hümayunları

üzere dameni sadakat ve gayret dermeyan edeceğimde iştibahı hümayunları buyurulmıya: lâkin merkum kullarının bu cânibden azimeti baisi teellümü çâkeranem olur; zira anın tavassutile nâmei hümayunları tarafı bendelerine vâsıl ve bu vecih ile şerefyap olmama bir vesilei hasene olup kendu gittikten sonra sermayei iftiharı çâkerânem olan mükâtebe munkatı oldukta arzı sadakat ve ubudiyeti çâkerânem için ahar bir tarik melhuz ve müstahseni hümayunları buyurulur ise olbapta emrüferman ve inayet ve ihasn mehâbetlû, celâletlû, inâyetlû efendim hazretlerinindir.

Bendei
Konte dö Şuvazöl Guffiye
Elçii Françа
Halâ

Şuvazöl Guffiye'nin İshak Bey'in Fransaya gönderilmesi hususunda Selim'e takdim ettiği ariza :

Mehâbetlû, celâletlû, inâyetlû efendim hazretleri sağ olsun

İshak Bey kulllları yedile in'am buyrulan namei hûmayun ve şal ve parça bu bendei kemineleri ne vâsıl oldukta vadii haclet خجلت ve teşekküre müstağrak ve duayı bekayı ömrü celâletleri tekririne mülâzim olup bu misillû avatıfı aliyyei hümayunları ilelmemat sermayei iftiharı çâkeranem olacağı اظهر من الشمس ezharu mineşşemstir. İshak Bey kullarının Françа Devleti tarafına irsal buyurulmak hususu fecri tulûı hümayun ve ser defteri mehasini celâletmakrunlarından bir eseri temaşa engiz olmagın bu bendei bimiktarları evamiri aliyyei hümayunlarına imtisalen hususı merkumun temşiyetiçün dameni ubudiyeti dermeyan edip inşaallahü tealâ mezkûr kulları savbı memûresine vardıkta düveli Avrupada mutad olan fünûnı harbiyeye ve maarifi saireye tahsili vukuf edeceğinden maada Devleti Aliyye ile Françа Devleti beyninde teşyidi tehab ve tezyidi ittiafaka bir vesilei mergube olup inşaallahürrahman cülûsı hümayunları vukuunda semeresi zuhûra geleceğinde iştibahı bendeleri yoktur.

Bu çâkeri ubûdiyet perverleri Asitanei saadete elçilik hizmetile geldim ise ancak saltanatı seniyye kelevvel revnakı tam bulup şanü şevketi kadîmesini tekmil ve bedhahlarından ahzi intikam eylemesine sâ'î (ساعى) ve müfit olmak ümidile gelmişim; lâkin nushu pend (نصح وپند) yollu irat eylediğim kâffei mevadda ademi itibar ve Rusya'lunun dürûğı pür füruğları (دروغ پر فروغلرى) Françа Devletinin sadakat âmiz

kelimatına her bar tercih velhasıl ümmeti Muhammed habı gaflette müstağrak olduğundan bu bendei kemineleri fevkalgaye muztarib ve müteellim olup hâiben (هائبا) ve meyûsen Françe diyarına avdet etmek tefekkürü üzere iken bu defa işaret buyurulan iradei hümayunlarının şerefi suduru hasebile vücûdı gayreti çakeranem ihya olunup pertevendazı kutbı cihan olacak cenabı mehâbet meâb (مهابت مآب) hazretlerinin hizmeti hümayunlarında bulunmak aksâyı amâli bendegânem ve lâzimei zimmeti çâkeranem olduğu müstağnii anilbeyandır.

Ve Lorenso nam tabip kulları canibi bendelerine gelip beynehümada vaki olan müzakere, mesfur tabip kullarının lisanından tarafı hümayunlarına tafsilen arz ve telhis olundukta evamiri aliyyei hümayunları herne gûne şerefyaftei sudur olursa canibi bendegânemden serimu (سرمو) kusur olunmayup kemali taharri birle icra olunmaları babında emrü ferman ve inâyet ve ihsan mehâbetlû, celâletlû, inâyetlû efendim hazretlerinindir.

Bendei
Konte dö Şuvazöl Guffiye
Elçii Françe Halâ

Fransa Sefirinin üçüncü arizası

Mehâbetlû, celâletlû, inâyetlû efendim hazretleri sağ olsun

Mahzı avâtıfı hümayunlarından naşi bu defa Lorenso nam tabip kulları yedile irsal buyurulan nâmei Hümayunları bu bendei hakirlerine reside ve mazmununda mesfur (مسفور) kulları hakkında ima buyrulan evamiri hûmayunları malûmı çakeri olmuştur; filhakika tabibi mersum zatinda sahibi firaset ve hassatan cenabı celâletmeabı hümayunlarının hidematı seniyelerinde kemali sadakat ve ubudiyet birle dil ve pabeste (دل وپابسته) olmagin küllî itimadı hümayunlarına vücuh ile şayeste olduğunda câyı iştibah yoktur; bu bendei kemineleri ise iradatı celilei hümayunlarını Françe Devletine ihbar ve ifade zımnında devleti mezkûrenin başvekiline bir kıt'a mektup tahrir ve iki, üç günden sonra bu bendelerine mensup olan mûtemed bir beyzade ile hafiyyeten irsal etmekle bu veçh üzere İshak Bey kulları ol tarafa varmazdan mukaddem canibi hümayunlarından memur olduğu mevattan Erança Devleti habir ve agâh olmuş olur, ve merkum kulları tarafından

vürut edecek tahrirat, evamiri hümayunlarına imtisâlen tabibi mersum Lorenso kolları vesatatile hakipayı hümayunlarına takdime mübaderet ve ubudiyeti külliyei çâkeranemi tekraren arzu izhara cesaret kılınur; baki emrü ferman ve inayet ve ihsan mehâbetlu celâletlû inâyetlû efendim hazretlerinindir.

Bendei
Konte dö Şuvazöl Guffiye
Elçii França حالا بآستانه *Beâsitane Hâla*

Veliaht Şehzade Selim'in Fransa Kralı ile Başvekiline gönderdiği mektupların müsveddeleri:

Bu müsveddeler amedci آمدی Ratib Efendi tarafından gizlice kaleme alınarak ve kenarlarında tarzı tahrire dair izahat verilerek Selim'e takdim edilmiştir. Selim'le, Ratib Efendi arasında da iptidaları İshak Bey'in vasıta olduğu anlaşılıyor; çünkü İshak Bey Selim'e sefaret vasıtasile takdim ettiği mektubunda Amedçi Efendi'ye mektup yazamadığından bahsediyor. Nâmeler Selimin el yazısile gönderilmiştir.

المستمد من الله الملك القوى العزيز الحكيم
والمسترشد من المولى المعز القادر العليم الكريم
ولى عهد السلطنة العثمانية السلطان سليم

(Mühür bunun altına basılır.)

İftiharül ümerail izamil İseviyye muhtarül küberail fihamil Mesihiyye muslihı mesalihi cemâhirit taifetin. Nasraniyye sahibi صاحب ezyalil haşmeti velvakar sahibi صاحب delâilil mecdi veliftihar muhalesat nişan, musadekat unvan, França ve ana tâbi nice memâliki vesiatil mesalikin padişahı ferman ferma ve hükûmetrânı memleket ârası haşmetlû mürüvvetlû menziletlû übbehetlû ulu rağbetlû hanedanı şamihil erkânımızın dostı kadimi ve dudmânı rasihul bünyanımızın mücerreb muhibbi samimi olan On altıncı Luvi hatemallahü avakıbehû bilhayrı verreşad ve ahsene ileyhi sebilessevabı vessedat cenaplarının savbı haşmetnisablarına ekadimyâi muhabbette muharriri kitabı hidayet ebvab iblâğından sonra dostane inha ve ilâm ve halisane ihbar ve ifham olunur ki hanedanı şamihulerkânımızın devleti azimüşşanı França, nice

yüz senedenberu yâri vefadâr یار وفادار ve hayırhahı biiştibahi mücerrebül etvârı olup ecdadi vâlânijadımızın anlara ve vükelâsına ve elçilerine hüsnü itimat ve kemâli itikatları sair düveli Avrupa ve mileli Nasârâdan ziyade ve kelâmlarına ebvabı mesami'i kabulleri küşade ve ledelhace her gûne ianetlerine amade olduklarına binaen sinini sabıkada Ata ve dedelerimizin Françe Devletine vücuhı şetta شتى ile surî ve manevî muaveneti ve devleti müşarünileyhin dahi her cihetten zahiren ve batınan Devleti Osmaniye hakkında gayret ve sadakat ve hüsnü himmet ve dikkati tevarih kitaplarına nazar edenlere nümayandır.

Binaenaleyh pederi valâgüherimiz cennetmekân firdevs âşiyan Sultan Mustafa Han Hazretleri kütübü tevârihe âşina ve bu keyfiyet indlerinde huveyda olmak hasebile ezminei sabikada ve sinini maziyede müşahede olunan gayret ve sadakat ve mücerrep olan âdet ve tabiatlerine kıyâsen Françe Devleti eyyamı ızturap ve şiddette ve hengâmı felâketü mihnette dostlarına vefadar ve yâr ve ihlâskâr olup dostluğa sezavâr olan hâlâta riayet ve insaniyete lâyık olan mühimmata kifayette nakdi vüsu وسع ve kudretini nisar ve dostluğunda sebat ve metanet izhar ve halli müşkilât ve cebri küsûrat ve icrayi muktezayı müvalâtta sarfı mâhasalı gayret ve iktidar edeceğine hüsnü zannedüp Moskov'lu üzerine seferü hareket mahzı hayrü bereket olduğu Françe Devleti tarafından teşvik ve iğra olundukta devleti müşarünileyhin ve vükelâ ve elçilerinin kelimatı her vechile Devleti Aliyye indinde itimada lâyık olduğundan hernekadar Avrupa devletlerinden bazı dostânı akibetbin ve alelhusus Prusya ve İngiltere kıralları gibi aklü firaset ve neticei hali istidlâlde fehmü kiyaset ve reviyyetü dirayeti müsellem erbabı aklü yakın olanlar tarafından bu hususta nice mahzurat ve mazarrat beyan ve akibetikâr yine nevechile karar vereceğin ve Devleti Aliyyeyi Françe Devletinin Moskov'lu cengine teşviki nihayeti emirde ne gûne neticesini izhar edeceğin mûbemu موعو ayan etmişler; Anların kelâmlarına havalei sem'i itibar etmeyüp Françe Devletinin reyi rezinlerini tercih ve tasvib ve tahsin ve iradeleri Devleti Aliyyei Osmaniye hakkında mahzı hayır olacağını tayin edüp fethi babı cengi ihtiyar ve Moskov'lu üzerine seferi aşikâr eylediği cümle indinde ve alelhusus Avrupa devletlerine vazıh ve bedidardır, ve Devleti Osmaniyenin dahi mükâleme mazbatalarında ve sekletariyesinde mesbutı مثبوت ceridei esrârdır; CenabıHak feâli mutlak فعال مطلق olup fiilini ve iradesini tağyirde kimesnede iktidar olmadığını ashabı aklü dirayet ve istibsara استبصار iş'ar için beş yüz senedenberu fethi kale ve hisar ve zabtı teshiri ekalim ve büldan ve emsar ile iştiharı velvele endazı afaku aktar اقطار ve mesbutı sahaifi vakayi nüvisanı rüzgâr olan

hanedanı شامخ الاركان şâmihulerkânımızı mübtelâyi envâı felâket ve mazharı envaı hasâret ve mihnet ve sair devletlere mucibı ibret eyledi. ذلك تقدير العزيز العليم والله يؤتى ملكه من يشاء والله ذو الفضل العظيم .

Pederimiz müşarünileyhin ömrü nihayete erişmiş olmasa, işler şimdiki olduğu sureti kesbetmeyip bu derde bir ilâç ve deva ve bu kazaya bir mükâfat imzası muhakkak ve musammem idi ve lâkin hulûli ecel ile pederimiz merhumı müşarünileyhten saltanatın biemrillâhi taalâ halli dostlarımızın malûmu olduğu veçhile işleri bu derecelerde müşevveş ve muhtel eylediğine binaen Moskov'lu ve anlar ile samimî ittfak ve tekidi bünyanı vifak edenler ile encamkâr işte bu görünen sureti izhar ve düşmanlarımız mülkümüze italei payi gadir ve cevrü hasar eyledikleriden maada dostlarımız bile bazı teklifatı baride ile menafii mülkiyyemize bir nevi tamalarını ve bizim zâfımızı iş'ar ile nizam ve intizamımızın bir nevi teşvişine anlar dahi iptidar etmelerile mevtten gayri illete mualece mümkünattan olduğuna binaen bu derde çare hususunda vakti mukadderde hernekadar ilâcı günâgûn ve tedabiri isabet makrun melhuzumuz ise dahi elhaletü hazihi bu afatta bizim desti kudretimiz cümleye malûm olduğu üzre bu işin tedbirinde kasır ve dostânı sadakat nişanı tecrübe ve imtihan ile hanedanı celilülerkânımız hakkında derecei gayret ve sadakat ve semerei hulûs ve safvetlerini ayan edecek vakitler zâhir olmağla dostları düşmandan temyiz ile biinayetillâhi taalâ ve tevfikihi câlisi seriri Osmanî ve lâbisi efseri kişveristanı olduğumuz zamanda dostlardan bu vakitte müşahede eylediğimiz safvet ve muhabbet ve müvalâtın hüsnü mükâfatını edaya tarafı hümayunumuzdan sâyi evfa سعى اوفى buyrulmak için kendi enteresülerine mebni bazı dostların hernekadar Devleti Aliyye hakkında şimdiyedek ifade eylediği mülâhazatı, vakıa واقعه mutabık ve bazılarının dahi taraflarından memûl olan gayretü ianet kuvvetden fiile çıkmadığı malûmı ehli dekayik ise dahi Françe Devletinin şanü mürüvvetine lâyik gayret ve sadakatinden bu muhibbi sadıkları nâümit olmadığıma binaen sadakat ve ubudiyeti nezdi hümayunumuzda her veçhile mücerreb olan sadık ve emin ve mutemet adamlarımızdan izzetlû sadakatlû Mir İshak, kenduye bazı vesaya ve siparişimiz ile tarafı hümayunumuzdan murahhas kılınıp ol tarafa irsal olunmuştur.

Kelâmına her veçhile itimat edüp miri mumaileyhe sipariş ve tarafınıza ilâm ve ifadesini emreylediğimiz mevad malûmı haşmet mersumunuz oldukta icrasına şimdiki halde tarafınızdan rağbet ve meylü muhabbet gösterilirse inşaallhü tealâ dostluğunuz bir türlü zayi

olmayup biz dahi mukabelesinde tarihlere yazılacak ve dillere destan olacak dostluğu hakkınızda icra ederiz; baki hemişe hıfzı hudada olasız. Tahriren fi gurrei ramazan في غرة رمضان sene mieteyn ve elf. سنه مائتين والف

***

Bu müsveddeyi yazan Ratib Efendi fotoğrafta görüldüğü üzere başlığın kenarında şu izahatı veriyor:

«İnce kalem ile bu kâğıt miktarı [yani müsveddenin yazıldığı kâğıt kadar] bir âbâdi kâğıt kesüp yazasız, kâğıdın bunun gibi yukarısından başlıyasız hattâ yazu sık düşmeye ve kâğit bundan uzunca bile kesilse mani değildir ve yukarudan başlamakta zarar yoktur; Devleti Aliyye kaidesine muhalif değildir.»

Yine müsvedde sahibi müsveddenin sol tarafının üst kenarına da şunu yazmıştır:

«Bu müsveddeyi sakınıp zayi etmiyesiz; İnşaallahütaâlâ devletü ikbal ile tahta cülûs buyurduğunuz da her kimi reisülküttab ederseniz bu müsveddeyi ana virüp benim şu minval üzre Françe Kralına mektubum ve sözüm ve anda ademim vardır deyu emredersiz; ol zaman lâzım olur; kulunuz da bir müsveddesi var idi ihrak eyledim malûmı hümayun buyrula.»

Selimin, Başvekile [Hariciye nazırına] yine 1200 Ramazan gurresi tarihile yazılan mektup müsveddesi:

السالك الى طريق المستقيم والمتمسك بحبل حول الله القويم
المستند الى قوة القادر العظيم وارث السلطنة العثمانيه سلطان سليم

Bu mahalle mühür

Kıdvetü ümerail milletil Mesihiyye umdetü küberaittaifetil İseviyye haşmetlû, mürüvvetlû ulu rağbetlû Françe Padişahının başvekili olan âkili akibet endiş ve kâmili sadakat kîş gevherikânı aklü reşat ve cevheri ummanı rüşdü sedat dürrü yektayi sadefi kârdâni ve yâkutı nigindanı mühri mihribanı riayetlû, dirayetlû sadakatlû hörmetlû dostı ehassı sadikı ahlâsımız صديق اخلص kontē Mösyö Diverjen evcedehullahü tealâ fiumuril hayyireti vettarikulhasen ve erşedehu ارشده ilâ malehu filûllâhü ve uhrahü ahsen cenaplarının canibi muhabbet caliblerine safveti fuad ve fartı hubbü vedat ile peyamı sadakat iltizam iblâğile dostâne

inha ve ilâm olunur ki Devleti Aliyyemizin Françe Devletine muhabbet ve ihlâsı kadimi ve hanedanı şamihulerkânımıza dahi devleti müşarünileyhin alâkai derun ve ihtisası samimî olduğu size tariften müberra ve cenabı dirayet nısabınız müddeti medidedenberu Françe Devletinin nice umurı müşkile ve hidematı cesimesinde müstahdem ve aklü rüştü sadakat ve metaneti fikirü firasetiniz cümle indinde müsellem olduğundan mâada nasıyei halinizde lâmı لامع ve dirahşan olan pertevi dirayet ve iz'an muktezasınca Avrupa devletlerine müteallik her nikât ve mezayaya vukuf ve ıttılâınız hüveyda ve alelhusus cennetmekân firdevs aşiyan pederimiz Sultan Mustafa Han aleyhirrahmeti velgufran zamanı saltanatlarında müddeti medide Asitanei saadetimizde kıyamınıza binaen pederimiz müşarünileyhin Françe Devletine kemali teveccühü fuat ve sair Avrupa devletlerinden ziyade hüsnü itimadına minküllilvücuh aşina olup hattâ hanedanı şamihulerkânımızın bazı dostânı akibetbin ve muhibbanı dirayet karini, Moskov'lu üzerine seferü hareket namünasip ve Devleti Aliyyemize bir faide ve hayrı olmayup nedameti çekileceğini ve vehameti akibetini delâili akliye ve berahini iknâiye ile serdi envâı mukaddemat iderek isbatı hususuna bastı makalât etmişler iken Françe Devletinin hüsnü ifade ve teşviku tergibi garazdan âri mülâhaza ve sairlerinin akvali agraza mebni olmak üzere mutalea olunduğuna binaen birisinin kelimatına ve bu bapta serdeylediği mukaddimatına havalei sem'i itibar ve ısga olunmayup Françe Devletinin kavli tahsin ve sairleri gareze mebni olmak üzere zannü tahmin olunduğu malûmı cihan ve hattâ Avrupa devletleri indinde neticei hale sür'atle intikali ve eserden müessire istidlâli ve aklü marifet ve kemâli cümleye nümayan olan Prusya Kralı ve sıdkı akval ve itidali ahvali meşhur olan İngiltere Devleti tarafından Moskov'lu üzerine seferü hareketin nice kuphiyat قبحيات ve mazarrat ve mahzuratı beyan ve Devleti Aliyyei Osmaniyyeyi bu sefere delâlet ve küşadı emrinde bastı makalei envâi fevait ve menfaat edenler nihayetülemir encamında bir faide ve ianete kadir olamayup temaşasile iktifa ve hernekadar vüs'ü kudretlerinde bile olsa bir nevi ianette olmıyacaklarını tasrih ve ima etmişlerken pederimiz müşarünileyh, Françe Devletile kadîm olan hukuk ve ülfete itimat ve vakti hacette hergûna ianet ve muzaheret birle muktezayı safvet ve vedadı icra edeceğine cezmü itikat edüp kavlü reylerini tahsin ve Moskov'lu üzerine seferü hareketi tahkik ve tayin ettiği her kime hafi ve nihan ise siz dostumuza ayandır.

Ve bu madde de Devleti Aliyyemizin gabinotosında mükâleme mazbatalarında ve sekretaryalarımızde septi ثبت ceridei esrar olduğu

meczumı ashâbı dirayet ve iz'andır. Beşyüz senedenberu Asya ve Avrupa'da olan namdar mülûk ve hükümdarlar ile hodbehod cengü peykâr idüp bukadar fütuhatı celileye mazhariyeti aşikâr olan ve fethı husûn ve vaz'ı ayin ve kanun hususlarında cümleye rehnümun olan hanedanı rasihulbünyanımız kesreti asakir ve vüs'ati hazâin ve emval ve zehaire mağrur ve meftun ve hüsnü ifadei dostanı kadîm ve teşvik ve teşcii hayırhahanı samim ile mesrur ve memnun olup Moskov'lu ile fethi babı muharebeyi ihtiyar ve takdiri huda hökmünü izhar idüp Devleti Aaliyyemizi misli namesbuk olan bu misillû belâlara duçar ve Avrupa'da asakir ve hazain ve mühimmatın kesretine itimat ve devletinin mamuriyet ve kuvvetü kudretine istinat ile izharı gurur ve utüvvü istikbar edenlere ibret eylediği erbabı aklü basirete aşikârdır. فاعتبروا يا اولوالابصار.

Elhaletü hazihi pederimiz müşarünileyhin vefatı takribi ile işler işte bu göründüğü sureti kesb ittiği nümayan ve mevtten gayri her derdin ilâcı imkânda olduğu feylosafanı cihan ve ehli aklü irfana ayan olmagla avni inayeti perverdigâr ve Havl حول ve kuvvetü kudreti Rabbi müntakimi kahhar ile اعدا adâmızın ettikleri gadrü hasâret ve mekrü mefsedete vücuhı müteaddide ile tedabiri hasenemiz hazır ve mülâhazatı mütenevviamız müheyya ve bazı dostandan dahi bu babta hüsnü himmet ve iânet zamirimizde cilvenüma olup ancak âdeti kadimei saltanatı Osmaniye üzere şimdiki halde bu işin tedbirinde desti himmetimiz kasır ve elhaletü hazihi muhibbanı ihlâs unvanı tecrübe ve imtihan ve derecei sadakat ve semerei safvet ve muhabbetlerini bâtın ve zahirde ayan idecek vaktin şimdi bizim bu vaktimiz olduğu aşikâr ve bahir olduğuna binaen biinâyetillâhil melikül müteal bilirsi بالارث velistihal vakti mukadderi bedidar olup calisi tahtı Süleymanî ve lâbisi tacı kâmranî olduğumuz esnada dostandan bu evkatta müşahede eylediğimiz insaniyet ve müvalâtın hüsnü mükâfatına himmeti aliyyemiz derkâr olduğunu iş'ar siyakında mutemet ademlerimizden bundan (akdem) Frenginstan'da seyrüseyahat ve hanedanı şamihulerkânımıza Françe Devletinin kemali hulûs ve sadakatine ve her türlü ittifak ve ianete hazır ve amade olduğuna hüsnü şehadat eden izzetlû' sadakatlû İshak Bey ol tarafa irsal olunmuştur; Miri mumaileyh sadık, emin adamlarımızdan olup haşmetlû Françe Kralı cenaplarının ve bilcümle Françe devleti rical ve ceneralının erbabı aklü kemali ve bahusus Françe Devletinin abıruyı ve â'kali اعقل ukalâsı ve akıbeti kârı mülâhazada çümlesinin müstesnası olan siz dostumuzu medhu sena ve Devleti Aliyyemize olan gayret ve sadakatinizde mubalega etmekle kenduye bazı mevad sipariş olunup haşmetlû Françe

Padişahına dahi bir kıt'a muhabbetnamemiz tastir olunup tarafımızdan murahhas olarak miri mumaileyh gönderildiği malûmunuz oldukta kelâmına itimat olunup tarafınıza ifadesini emreylediğimiz mevaddın icrasına bu vakitlerde tarafınızdan rağbet ve semeresini izhara himmet buyurulursa inşaallhü tealâ vaktile tarafımızdan dahi mukabele bilmisil merasimine riayet ve hüsnü mükâfatını icraya dikkat olunacağı muhakkaktır. Baki hemişe afiyette olasız تحریرا tahriren fi gurrei Ramazanil mübarek sene mieteyn ve elf. تحریرا فی غره رمضان المبارک سنه مأتین و الف.

Françe Kıralı On altıncı Lui'nin Veliaht Selim'e cevâben gönderdiği 1787 Mayıs 20 tarihli [Hicrî Şevval 1201] mektubun tercemesi

Cenâbı azamet meab kudsielkab mihrabı müslimin hedefi âmâli müminin padişah zadei namdarı kâmkârı valânesebi âlî tebar mihini devhai hadikai saltanat, güzini semerei şecerei hilâfet, nahli berumendi bostanı şevket, güli serisebzi gülistanı devleti ebed müddet, gurrei nasıyei âli Osman kurrei basırai aynilinsan manzurı nazarı âferitkâr, mazharı eltâfı padişahı Süleyman vekar, füruğı dudmanı übbhetü bahtiyarî çerağı hanedanı şevketü tacidarî vasıtatül ıkdi saltanatı uzma, halefüssıdkı hilâfeti kübra azametlû haşmetlû şecâatlû Sultan Selim hafezahullahür rahmanir rahim hazretlerine tahrir olunan Françe Padişahının muhabbetnameleridir ki veçhi atil beyan üzere terceme olunmuştur.

Azametlû haşmetlû şehâmetlû şecâatlû varisi seriri saltanatı Osmanî Veliahtı hilâfeti kâmranî padişah zâdei bâkemali sütude hisal ulu dostumuz Sultan Selim zide ikbalühu biavnillâhil azîm hazretlerinin huzurı haşmet mevfurlarına meveddete lâyık tahiyyatı müsalemet encam ve tesniyâtı muhalesat fercam ihda ve merasimi pürsişi hatırı atırı derya mekatırları eda hilâlinde ilâm kerdei muhibbi بیریا bîriyalarıdır ki tarafı bahirüşşereflerinden mersul İshak Bey bendei sadıkları biiznillâhi tealâ tûli sefer ve meşakkati bahrü ber çektikten sonra akibet seriri devletimize selâmet ile vusul bulup yedine tefviz buyurulan muhabbet namei meveddet hamelerini desti dostanemize teslim

[1] On altıncı Lui'nin bu namesini Ratib Efendi şerhü tefsir شرح و تفسیر ederek henüz bu gibi ibareleri ve siyasî nükteleri anlamıyan Veliaht Selim'e izah etmek istemiştir ki bunun fotoğrafisi de konulmuştur.

eyledikte kendine sipariş olunan makalâtı sırriyye ve hidematı aliyyelerini gayreti tam ve sadakat mâlâ kelâm ile icra ve tekmil eylemiştir: filhakika her çend ki cenabı azamet meaplarının mecbul oldukları evrengi hilâfete hini mukadderde uruçı ba huruçları babında berveçhi peşin tedariki tedbirleri mesmuumuz olup memâliki mevruselerinin hali sahihini bilüp inayeti Bari ile anları sureti mergubei atikasına ifrağ için mesaii cemileleri, İshak kulları [nın] bu tarafa kudumünden evvel malûmumuz idi; lâkin bu misillu ihbarı beşâret âsar miri merkumun takririnden ve alelhusus şerefyaftei sudur olan hattı şerifleri mazmunundan ibka ve mukarrer olundukta ihsas eylediğimiz mesruriyet ve mahzuziyeti gencayiş pezir, havsalai tabirden birundur; hatta tab'ı âlilerinde merkûz olan kemali istidat ve liyakatlerini müşahede ettikçe mahza hikmeti Rabbanî ve takriri sübhanî bilüp hudayi müteal fehüvel melikülmülûk hazretlerine tekrar betekrar hamdü şükretmemize bais ve badi olmuştur, ve cenabı haşmetmeâb kendüleri tevarihi kadimede cüstü cûye irtikâp edip Françe Devletinin Devleti Aliyyei Osmaniye ile ötedenberi cereyan eden dosti ve hayırhahilerine delâili müstakilleye ıttılâ اطلاع bulmalarile zikri müstağnii anilbeyandır.

Feamma bu ihlâskârları yevmi cülûsumuzdanberi ilâ hazelhin ecdadı izamımızın âsarına اقتفا ıktifâen merbutı lâyenkatı olan muhabbeti canibeyn izdiyadını sebebi iftiharımız bilüp dakika fevt etmediğümüz malûmı âlemiyandır; kaldı ki ceddi merhumumuzun vakti hayatlarile müverrah ve cenabı azamet nisaplarının silki kelâmı savab tev'emlerinde münselik Tarihte vaki olan mâcera bilcümlesini ayni şühut ile görmüş veziri müteveffamız Mösyö Lö Kont Diverjen'den kable vefatihi قبل وفاته tafsilen sual ve istifsar eyledüğümüzde ceddi emcedimiz hazretleri gerçi Rusya ile Devleti Aliyyei Osmaniye beyninde ol esnada sefer açılmamak emri muhal idüğünü aynelyakin bilirlerdi Ve seferi mezkûr zuhur ettiği takdirce Devleti Aliyyeye nafi bir kâr oiacağını zannederlerdi: lâkin cenabı azemetmeaplarının validi macidleri hazretlerini fethi ebvabı muharebeye değme hal ile sevk ve ilzam etmeğe cesaret eylemedikleri veziri müşarünileyhin cevâbı batahkikinden hüveyda olmuştur femeza mâmeza. فمضى مامضى

Malûmı şehametleridir ki bu muhibleri evrenk nişini اورنك نشين saltanat olduğumuz ruzı firuzdanberi Devleti Aliyyei ebed istimrar ile mükâtebe ve müraselemizde kusur etmeyüp intikam ve taaruzu kablettahaffuz mümkün olmadiğını ilka etmeden hali olmayup devleti müşarünileyhaya müstevli ve şayet kendine muzayeka verecek bir sefer karaltısını defi ve ib'ade sây ve gûşiş ettüğümüzden kat'ı nazar bu dostı hayırhahları dostluğa binaen emri muharebenin maarifi cüz'iyye ve külli-

yesini ibadullaha talim zımninda üstadanı âkil ve muallimanı kâmil asitanei saadete irsal ettüğümüz ve fimabât ol tarafta meksleri lâzım göründükçe anlrı ipka edeceğimiz emri mukarrerdir.

Ve kezalik Devleti Aliyye ile sınurdaşları olan düveli saire beyninde vuku bulan bürudet dumanını mahvtmede bu senakârların müdavim ve mülâzim bileler ve elhaletü hazihi buna manend müsaadelerden gayri bir fiil ellimizden gelmez. Pes Devleti Aliyyei ebed peyvendin tarafından dahi dostluğa halel verir bir hareket ve hukukı civariyeye mügayir bir vazı sadır olmıyacağı memulümüzdür; zira emri muharebe bir fenni müşkül olup fenni mezkûrda kendu düşmanı kadar tahsili mehâret ve kesbi idman etmeden üzerine sefer çekmek ayni hatadır; binaanalâzalik cenabı azamet meablarının takdiratı samadâniye muktazasınca cülûsı hümayunları müyesser oldukta encâmı hurucı neye müncer olacağını mülâhaza birle mehamı ename külliyet ile nizam vermeden mukaddem bir amele vülûç etmiyeceklerine aklı sâkipleri ve reyi sâibleri bürhanü delil ve zaminü kefildir ve inşaallahüarahman Fülkü zatı sütûde sıfatları yemmi عمّ ulûmü fününa açılıp kittikçe ebvabı fütuhat ve meğazi illa لاّ intizamı asakir ve mehareti seraskeran ile mef tuh ve küşade olduğunu ve tedariki dûrü diraz etmeyince sefere ağaz, bir emri pürmuhatara idüğün teyakkun ve taammuk تعمق etmiş olurlar ve haddi zatinde mesalihi dünyeviyyenin hökmü bu minval üzere cari olup bir milletin her çent ki gayreti kahramaniyesi ve cengâverii nerimanisi var olsa dahi bu tedbirde istiğna etmemek gerektir; elbette cenabı şecaat nısaplarının maddei mezkûreden maada nice mevaddı mühimmei saireyi dahi derkâr edüp amele getürmek iradei aliyeleridir; filcümle tanzimi umurı batınai memleket ilmi ki ulûmı saire gibi kemal mertebesine iblâğ olunmuştur; Pes memâliki mevrusenin mamuriyetine dair ve vefreti erbabı marifete ve tahkiki sadakati ricel ve huddama ve isticlâbı havatırı hasü ama خاص وعام müteallık olan tedbirlerin künhü gavrine ıttılâ bulmağa cenabı azamet meaplarının sâî ve mücid oldukları haberi bu dostlarını gayetülgaye mesrur eylemiştir. Gabbeza غبذا bu dâileri dudmanı sami mekânları için ve bahusus zatı hamîde kemalâtları hakkına meylü rağbet ve iştiyakımız vasfü tabiri hususunda âciz ve nâtüvan kalup inşaallahürrahman maslahatgüzarları İshak Bey kullarının tahriratından maaziyade nümayan olur.

Bendei mumaileyh inayeti Bari ile kendi veliyyünniam efendilerine meratibi ulyada hizmet ve kârgüzarlığa lâyık ve sezavar olur ümniyesile bu canibe vusulündenberi cenabı haşmetmeablarının

her bapta sualâtlarına cevaba kadir olmasına ihtimamı tam etmededir ve ol hususta tarafımızdan dahi müsaadatı günâgûn bidiriğ etmişizdir ve Devleti Aliyyenin gerek şimdiki hali ve gerek mabâdi umurunda bu muhipleri ne vecih üzere mütefekkir ve def'i mahzuratı müslimin için ne derecede intibah üzere idüğimizi ve cenâbı azamet meabları dostı azizimiz olan milelin mihrabı olmak hasebile anlara ne miktar rağbet ve alâkai kalp ittüğümüzü İshak Bey bendei üfkendelerinin vasfü telhis edeceğinde kat'a iştibahımız yoktur. Baki azametlû haşmetlû şehâmetlû şecâatlû padişah zadei bakemali sütûde hısal hazretleri hıfzı Bari'de bâd biavni Rabilibad حفظ باريده باد بعون ربالعباد tahriren fi medinetüs sultaniyyetül versalya (Versay) fi yevmissalisi işrin şehri Mayıs lisenete seb'a ve semanine ve seb'a mie ve elf. تحريراً في مدينة السلطانية الورصاليا في يوم الثالث عشرين شهر مايس لسنة سبع و ثمانين سبعماية و الف.

İmza yeri
Lüis ve tahtühü
Konte di MonmorinVezir ve mahremi esrari
Devleti Padişâhı Françe

Françe Başvekil Kont dö Monmoren'in Selim'e cevâbî mektubu tercemesi

Cenabı azamet meâb kudsi elkab mihrabı müslimin hedefi âmali müminin padişah zadei namdarı kâmkârı valanesebi âli tebar mihini devhai hadikai saltanat, güzini semerei şecerei hilâfet, nahli berumendi bostanı şevket, güli serisebzi gülistanı devleti ebed müddet, gurrei nasıyei âli Osmann, kurrei basırai aynilinsan manzûrı nazarı aferitkâr mazharı eltâfı padişahı Süleyman iktidar, füruğı dudmanı übbehetü bahtiyari, çerağı hanedanı şevketü tacdarı, vasıtai ikdi saltanat uzma halefüssıdkı hilâfeti kübra azametlû haşmetlû şecaatlû Sultan Selim hafezahullahürrahmanirrahim hazretlerine halâ cenabı padişahı Françe vezirleri ve mahremi esrarları olan tahrir eyledikleri muhabbetnamenin tercemesidir ki veçhi atilbeyan üzre zikrolunumuştur.

Azametlû haşmetlû şehâmetlû şecâatlû padişah zadei kâmkâr varisi seriri Osmanî Veliahdı hilâfeti kâmranî Sultan Selim dame ikbalühu biavnillâhilâzîm hazretlerinin atebei süreyya mertebelerine nisar cevahiri deavâti musadakat nümun ve izharı gevahiri tesniyat muhalesat füzun hilâlinde arz daştei dâii ihlâskârlarıdır ki; selefim (Mösyö Lökont Dövrejen) e hitaben şeref yaftei sudur olan hattı şerifleri veziri mezburun yedine teslim olundukta mizacı inhirafe müşrif

iken tahsil eyledüği kemali süruriyet ve beşaretten naşi taze can peyda etmiş kadar ihya olunduğunu efendim Françą padişahı taraflarından mezunen bu sırrı ehemmin mahrem ve feridi olan kimesnenin takririnden malûmum olmuştur.

Filvaki devleti aliyyei ebed istimrarın emektarı sadakatkârı olan veziri müteveffayi mezkûr, cenabı haşmet meablarının efendim Françe padışahı kıbeline tahrir buyurulan namei şeriflerini kıraat, mazmunı münifini müşahede ettikte inşallahürrahman nizamülâlem ve nedretülasır olacak bir padişahı cemcahın bazı alâmatı mübeyyine ve harekâtı maneviyyesini muaccelen temyiz edüp lamuhalete cenabı azamet nisabları devleti aliyyei osmaniyenin rüknü metini ve hısnı hasini vaktile olurlar ümniyesile kendisi umurdide ve kârazmûde bir veziri pür tedbir olmagla refahiyeti müslimine dair ve cenabı haşmet meablarının izdiyadı devletlerine müteallık bunca kelimatı sıddıkane ve ârâyı muhlisanesini tarafı bahirüşşereflerine ilâm ve telhis kaydında idi.

Vakta ki حق سبحانه و تعالى فهو الكشاف الغيوب والخلاق الحيات والممات hazretlerinin takdirat ezeliyeleri tedbirat insaniyeyi nakz ve idam edüp kemali tevazu birle mehamı külliyye tanzimi ile evkatgüzar ömrü müstaari olup memaliki mahrusai osmaniyenin üzerinden asla ve kat'a iğmazı ayin ve îrazı اعراض nazar etmemiş. Veziri müşarünileyh eceli müsemmasile rihlet ve intikal etmekle mücerred kendu devleti değil bel devleti aliyyei ebed peyvend dahi hayıb ve hasir kaldıkları emri aşikârdır. Feamma veliyünniam efendim Françe padişahı hazretleri kemali inayetlerinden naşi bu bendei asgarlarını sadri müteveffanın makamında nasb eylediklerinde cevabı basevaplarının cenabı azamet meablarına tebliğini bu dâilerine emir ve İshak bey bendeleri ile müzakereyi tenbih ve maslahatgüzarı mezkûrun tahsili ulûmı nafia ve kesbi muarifi lâzime hususunda müsaade olunmasın tekit ile ferman buyurmuşlardır.

Haddizatinde mirimerkum binnefis tayini küllema yehtac كما يحتاج ile mükerrem ve Françe memleketinde mevcut asakiri ber ve bahir ve talimat cünüd ve harekâtı sefayin iraet olunup seyrü temaşasiçün zübdei seraskeran ve umdei mümaresanı meydan indinde muazzez tutulub gerek umurı seferiyye ve gerek mesalihi sâire cihetinden talimine lâzım gelen müsaadat ve muavenatta dakika fevt ve taksir olunmadığı İshak bey kullarının tahriratından malûmı celâdetleri olur; kaldı ki Françą devletinin cenâbı azemet meablarına olan kemali meyl ve hayrihahi ve devleti aliyyenin itimadı küllisine liyakatı mühtacı beyan olmayup efendim Françe padişahının mektubı muhabbet üslûblarından müstedeldir; pes ihsan ve kerem edüp selefimi teşrif buyurdukları minval üzere mükâtebei şerifelerile bu dâilerini dahi tevkir ve tefhir buyurmak

iradei aliyyeleri olur ise bu senakârları hidematı samiyelerinde bulunup müstahdem olacağımı sebebi iftihar bileceğimde kata iştibahları kalmaya; her siparişlerini icra ve her suallerine cevap etmeği ruhirevane minnet ve fırsatı ganimet addedüp ba husus teftişi müşkül ve tefahhusı müteassir olan bazı mesail düşer ise bu dâileri teşhis ve tarifine teşmiri sakı gayret ve teftihi cenahı himmet edeceğim bilâreybdir; velhasıl efendimin cenabı azemet meablarının hakkına olan müsafat ve müvalâtını ve her babta cezbi hatırı şeriflerine ikdam teemmüni isbat müyesser olursa seri iftiharım beynelakran mümtaz olacağını bu ihlâs pişeleri ayni yakin ile bilüp devamı ömrü devletleri daavatına müdavim ve mülâzım idüğim muhatı ilmi ğlem araları ola. Baki azametlû haşmetlû şahâmetlû şecâatlû padişah zadei kâmkâr hazretlerinin eyyamı devlet ve kâmranileri ve hengâmı azamet ve şadimanileri müstedim bad بعون رب العباد biavni rabbilibad تحريراً فى مدينة السلطانية الورصاليا فى يوم الثالث عشرين شهر مايس لسنة سبع وثمانين وسبعماية والف.

الخالص الفؤاد Elhalisülfuad
Konte dö Monmorin vezir ve mahremi
esrarı devleti padişahı
Françe

İshak beyin Fransadan gönderdiği mektuplar:

Bu mektubların tarihleri 11 Şaban 1201 dir; ve imza yerinde de bende (kulun) diye yazı vardır. İshak beyin mektubları âmiyâne olup imlâsı da hiç yoktur. Eğer riyakârlık yapmıyorsa kendisinin pek basit fikirli bir adam olduğu anlaşılır.

يا فتاح يا كريم

Hak süphanehu ve tealâ hazretleri حق سبحانه وتعالى حضرتلرى

Devletlû necâbetlû şecâatlû merhametlû velinimetim efendim hazretlerinin

Vücudı hümayunlarını hata ve hatarlardan mahfuz eylesün. Şecâatlû merhametlû efendim; kulun Françaya azimet ve esnayi rahta bir miktar sıklet çeküp necâbüetlû efendimin duası berekâtile hak tealâ hazretleri bu kullarına yeniden necat ihsan ve selamet ilen mahalli memuriyetime dahil olup o saat mösyö Kont Döverjen kulunuz ile mülâkat ve keremnamei hümayununuzu yedine teslim ve muradı aliyyenizi bildirdikte dünyalar kadar memnun ve mesrur olup efendi

min gayretine pesent eylediler ve ertesi günü kulunuzu haşmetlû Françe padişahı dostunuzun rikâbına gizli götürüp efendimin muhabbetnâmei hümayunlarını yedlerine teslim eylediğimde muhabbetnamenizi kabul ve tab'ı devletinizi sual buyurdular; badehu namei hümayununuzu mösyö (Döverjen)e teslim ve bir an akdem terceme olunmasını ferman buyurdular. Emri bari ile o esnada mösyö Döverjen hasta olup âhır vaktini tamam eylediler; Allahütealâ hazretleri efendimin mübarek vücudu hümayunlarına keder vérmiye. Gerçi bugünlerde ölecek adam değil idi; lâkin takdire çare olmadığı efendimin malûmu hümayunlarıdır; elbette yeri boş kalmaz. Devleti Françede gayriler dahi bulunur ve efrenc devletlerinin bir hoş âdetleri vardır; bir yeni vezir selefinin gittiği yola gidüp defterhanesinde umuru muazzama için ne gûne tedbir edüp kayid etmiş ise elbette ana göre hareket eder; kaldı ki Moskovlunun bu fitneyi ihdas edeceği Mösyö Döverjen'in malûmu idi. Öyle bir âkil dânâ vezir elbette hayatında bunun bir çaresini bulup defterhanesinde kayd eylemiştir ve çok sürmez beyan olur. Françe devletinin eylediği harekete göre umarımki Moskov'lu ve Nemçe'lu, Devletialiyye üzerine kastedub sefere mübaşeret edemezler.

Eğer Devletialiyye kendulerinden havf edüp Kırımı verdikleri gibi Özi'yi dahi virirler ise Françe devletine cevap düşmez; Avrupa havadis kâğıtlarının (gazeteler) yazdığına göre bâlâ bir dürlü cenk istemez imiş [1] gerçi İslâmbulda çok cenk tedariki görürler imiş; lâkin bir taraftan işlerin nizamına rabıta kaydinde imişler; eğer bunun aslı var ise Allahü tealâ Hazretleri ümmeti Muhammedin yardımcısı olsun.

Benim şecâatlû veli ni'metim efendim bu şeylere nazar buyurup da vücudı hümayununa hiç siklet virme; her şey inşaallah nizam bulur; Françe devleti Âli Osman devleti için her şeyi irtikâb edenlerdendir, bu âne değin dakika fevt ettikleri yoktur ve müttefik oldukları devletlere mahsus nameler yazup menziller gönderdiler; Moskov Kraliçesine va Nemçe İmparatoruna dahi üç beş def'adır ki mahsus yazarlar, adam gönderirler ve Françe Padişahı dostunuzun Moskov Kraliçesine son yazdığı cevab budur:

Sizlerin malûmudır ki Devletialiyyenin kadîm dostuyuz ve kenduleri ilen çok alış verişimiz olub halkım ticarettedir; bu sebebten Devleti aliyye içün her şeyi gözüme almışımdır; kaldı ki üzerlerine sefer ider isen mübaşeret itmeden geregi gibi mülâhaza eyliyesin; Avrupa rahatında iken halkı ayağa kaldırma, sonra devletleri birbirine düşürür, Avrupa içinde bir ateş yakmağa sebeb olur ve lâkin söndürmenin bir dürlû çaresini bulmazsın; cemii zamanda ihtiyat etmek âkıller kârı-

[1] Bâlâdan maksat Padişah Abdülhamid'dir. Filhakika harb istemiyordu.

dır; Devleti aliyyeye bu gûne teklifi bârid itmesen âlâ olur. Gine sizler bilürsiniz; mutlak sefer ideriz dir iseniz Allahın avni inayeti ve dost ve müttefik olduğumuz devletlerin himmeti ile elbette bunun çaresini bulacağımız sizlere âşikârdır; kaldı ki âlâ tarikını mülâhaza etmeniz münasibdir; gerçi cenk istemeyiz kaldı ki cenkten kaçar devletlerden olmaduğumuz cümle devletlerin ve sizlerin dahi malûmlarıdır.

Bu cevabın dahi Moskov'lu tarafından haberi gelmedi; eğer bu misillû müsaadeden gayri Françe devletinin bir hareketi olmadığına gazabı hümayun buyurmayasınız; devleti mezkûre kendusi bizzat umurı batına cihetinden muzayakadadır; malûmı devletinizdir ki İngiltere devleti ile bahren beş sene seferleri var idi; gerçi düşmanlarına galib oldular; lâkin kenduleri de bu esnada hazineden yana siklettedirler.

Kulun Françaya dahil olduktan sonra Françe Padişahı dostunuz rical ve kibarını cemedüb bir büyük cemiyet eyledi ve hâlâ tamam olmadı. İrad ve masrafın ve bazı nahak yere alınan masarifin nizamına ferman eylediler kaldı ki bu işe sebeb efendimin namei hümayunlarıdır; anladılar ki inayeti bâri ile Efendimiz mesrur olup Padişah oldukta elbette Moskovludan ümmeti Muhammedin intikamın alacaksınız; elbette şimdiden bunlara hazırlanmak münasib göründügünden çabuk bu işe mübaşeret eylediler; kaldı ki meramları vakit geçirmektir, bunların âdetince iktıza eden budur; birdenbire cenge mübaşeret eyleseler, belki bir senede itmamına kadir olmazlar; üç beş senede birbiri ardınca cenk eylemek şimdi bir dürlû kendulerine elvirmez; zira yeni dünya içün İngiliz ilen olan cenkte çok malları telef oldu; böyle bir iki sene cenk eylemeyub rahatlarında otururlar ise vakit kazanmış olurlar; o esnada üç beş senelik sefer içün hazine mevcut bulunur; bir iki sene aksi bile gitse korkuları olmaz, kaldıki bunlar Moskovun hâlini eyi bilürler; bir dürlu havfleri yoktur; bizim devletimizde bunların halini bilir âdem olaydi şimdiyedek vallahilkerim والله الكريم başka olur idi; Moskovlu bir türlü vallahi والله cenk istemez; lâkin öyle Devleti Aliyyeyi dil ile korkutuyor bu taraftan da Devleti Aliyyeye gönderdikleri cevabe amel etmiyorlar. Kendu bildiklerine gidiyorlar; eğer Françe Devleti ilen bir ittifak eyleseler kendülerine hayırlı olur idi; bunların korktuğu budur; kendimiz Moskovlu üzerine bir sefer açup cenge mubaşeret eder isek Devleti Aliyye uzaktan seyirci olur ise aslı yok yere bu kadar maldan ve askerden niçin yadolalım sonra kendümüzde dahi ziyade zaif oluruz; hazır Moskov Devletini mektubımız ile böyle korkudır iken üzerine varmıyalım, Bakalım ne gûne haraket ederler; eğer Devleti Aliyye üzerine kast ederler ise ozaman biz de elimizden geleni elbette icra ederiz.

Ve Prusya Kralı ilen ve Şived [İsveç] Kralı ilen dahi haberleştiler şimdilik bunların bu kadar hareketine göre aklı kasırime göre Moskov'lu sefere mübaşeret eyleyemez; kulun dahi şimdi sefer olduğunu Allahüteala bilir istemem; zira korkarım ki nafile hazine telef ederler; gece gündüz aklım başımda yoktur. Sizlere hakteala tarafından çok şey vardır ki ilham olunur; bu dahi ilhamı haktır ki kulunuzu bu tarafa gönderdiniz; efendimin ümidinden Françe Devleti Moskova karşı böyle hareket eyledi: yoksa bu iki nahs نحس ümmeti muhammedin üzerine çok keder eder idi; şimdiden sonra ummam ki bu kâfirler böyle bir hareket ederler; zira France devletinin halini bilirler; bir şey murat eylediği gibi icrasından gelir; gerçi acele etmezler; lâkin gaflette olmadıkları Moskov'lunun malûmudur.

Gerçi kulun şecâatlü efendimin huzuru hümayunlarını şecâat idüp bildiremem eğer dinü Devleti Aliyyeye hayırlı bazı işler vücude geldi ise necâbetlü efendimin kuvveti bahtı hümayunlarındandır; kulun vallahilazim والله العظيم bir şey etmeğe kadir değilim; heman merhametlû velinimetim efendim hazretlerinden niyazım budur ki köleni hayırduadan yadbuynrmayasınız; inşaallahüteala vaktü zamani ile her şey vücude gelir ve ümmeti muhammedin üzerinden bu duman efendimin nusrat rüzgârı ilen defolur, bir dürlü vücûdı hümayununuza siklet virmeyesiniz; şimdi olan işler Devleti Aliyyenin kendi kusurudur; bu ânedek gafil durdular; İslambulda bukadar söyliye gördüm, kulunu mecnun yerine kodılar; eğer aksi söyleye idim belki kuluna مناسب menâsıb in'am ederler idi; Elbette söylediğim cevaplar şimdi hatırlarına gelmek gerektir.

Hasan Paşa kulunuz geldikte elbette kulunuzu sual edecektir; bilmem kulun için fikrine ne gelecektir? Benim efendim inayeti bari ile mesrur olduğunuzda keremi hümayun buyurup Hasan Paşa kulunuzu din düşmanları karşısında rezil etmiyesiniz; zira cümle frengistanda bu adamın ismi pek büyüktür ve şimdi Mısırda eylediği işlere cümle devletler pesend eylediler: Gerçi kendini rical, kibarımız sevmezler, lâkin vallahi Devleti Aliyyenin bir sadık kölesidir, tatlı dil ile her işe kullanılır. Haddim değil efendime bu misüllü şey'i ifade eyle mek; lâkin آل كفار âli kâfir belki bu ademi efendime yanlış bildirirlerde efendimin gaaebı hümayunlarına uğradırlar; kaldı ki kalbi hümayununuzda bir şey dahi var isa bu kuluna merhameten inayet buyurup kulun İslâmbula gelince sabrı hümayun buyurmanız efendımden niyazımdır umarım ki kulunuza merhameten bu niyazımı makbul buyurursunuz. Allahüteala bilirki sevdiğimden degildir; lâkin efendi-

me lâzımlı bir kuldur; hususa bu günlerde namını frengistanda söyletmiş bir kulunuz efendimin yanında bulunması gayet ile kulunuza münasip görünür yine ferman efendimindir,

Kaldı ki kulun bu tarafta Başvekil kulunuz ilen gecelerde tebdil görüşürüz daima hazer üzerindeyim; Şabanı şerifin beşinde Françe Padişahı dostunuz ile mülâkat oldum [1] efendime irsal eylediği muhabbetnamesini yedime teslim ve lisanen dahi kulunuza cevap eylediler ki: Şecâatlu Sultan Selim Hazretlerinin tabı طبع âlilerini sual ederiz; kendulerinin ne gûne dostları olduğumuzu arzuhalinde bildiresin, kulun elbette efendime bir şey'i bildirmek hacet değildir muhabbetnamelerinden beyanı hümayununuz buyurılır. Yeni olan Vezir Mösyö Momren (Monmoren) hakipayi hümayununuza yüz sürüp arzuhalini kabul buyurmanızı niyaz eder; kaldı ki bu şeylerin teahhuruna Moskov kâfirinin işleri sebep oldu; bir dürlü kusurları yoktur, kaldı ki arzuhalim desti hümayununuza vâsıl oldukta muhabbetnamelerin memhurlarına geregi gibi nazarı hümayun buyurasınız; eğer açılmış ise kulunuza keremname irsal eyledikte bildiresiniz.

Eğer Françe Padişahı dostunuza muhabbetname göndermek muradı hümayun buyurulur ise Amedci Efendi kulunuza bildirüp ne gûne münasebeti olur ise emrihümayun buyurasınız; bu şeyler mahsus karadan bir Bey zade ile tarafı hümayununuza irsaldir; Padişah dôstunuzdan tarafı hümayununuza pişkeş hazır oluyor: badehu deryadan irsal olunur.

Kulun, karındaşım kulunuza ve Ahmed Ağa kulunuza birer mektup irsal eyledim ve yazdım ki Yeni Dünya ve Hindistan taraflarına gidiyorum; kaldı ki bir dürlü aslı yoktur; bâri İslâmbulda böyle bir haber çıksun; siz efendim kulunuzu bir dürlü bilmiyesiniz. Amedci kulunuza hiç bir cevap yazmadım, kusurum dahi oldi ise inâyet buyurup affıhümayun buyurasınız; kul efendimindir fermanı hümayununuza muntazırdır; bakî ferman inâyetlu, necâbetlu, şecâatlu velinimetim efendim hazretleriuindir. Fi 11 şaban 1201

Bende
Kulun

İshak Bey'in ayni tarihli diğer bir mektubu:

Benim şecâatlû merhametlû efendim

Kuluna gizli bir fermanınız buyrulur ise böyle bir küçük kâğıda başka yazup emirnamenizin içine koyup zarfı kulunuza böyle irsal

[1] 1787 mayıs [1201 şaban 5].

buyurasınız. İktizasına göre emirnamenizi belki başvekile göstermek iktiza eder. Kulunuza emriniz ne gûne olduğunu böyle oldukta bilemezler; o vakit te kulun kendiliğimden söyler gibi efendimin muradı hümayunlarını icra etmege gayret edebilirim, Yoksa kendi kendime birşey murat edüp nizam veremem, belki efendimin muradları başkadır; böyle oldukta kulunuza ziyade gayret vermiş olursunuz. Emri hümayununuz elbette icra olunur, kulun efendimin emrini inşaallah انشاءالله icra eden kölelerdenim.

Kaldı ki elçi kulunuzun tarafından efendimc birşey gönderilir ise kabuli hümayun buyurmayasınız, zira Françe padişahı tarafından kendine emrolunmak ihtimaldir; kulunuza çok sual eylediler, efendimin tab'ı hümayunları neden hazzeder; cevabım bu oldu ki efendim âlâ silâh ve bahadır at ve barut ve top böyle şeylerden ziyadesilen hazzederler, kaldı ki kendilerinde herşey çoktur, bendelerini buraya pişkeş ümidile göndermediler. Eğer dostluk muradile Françe padişahı efendime pişkeş irsal eder ise benim sizlere söylediğim şeyleri mahsusan yaptırır efendimin hakipayı hümayunlarına takdim ederim; belki fikirlerine gelir ki İshak Bey âdetleri bildiğinden böyle söyliyor, elçimize bir emir gönderelim, bakalım İshak Beyin sözü sahih midir; eğer böyle birşey olur ise inayet buyurup kullunuzu hacil buyurmıyasınız; eğer böyle ederseniz vallahilâzîm والله العظيم bu kâfirlerin derununa yüz kat ziyade خوف havf düşeceği malûmı hümayununuz buyrula.

Kulun bu tarafta bazı cengâver ve müdebbir ceneraller ile dostluk edüp görüşüyorum; vaktile kendilerini efendimin hizmetinde kullanmak için eğer fermanınız olur ise bu kullarınıza söz vereyim, Françe devletinin verdiği ulûfeden bir miktar ziyade verildikte canlarına minnet olur; Devleti Âliyyenin hizmetinde olurlar, kaldı ki münasibini yine efendim bilir; ametci efendi kulunuza dahi sual buyurursunuz, eğer münasib görülürse kulunuza emir buyurasınız, ana göre hareket ederim.

Kaldıki başvekil kulunuz ile söyleştik; Françe padişahı dostunuzun muradı böyledir ki inayeti Bâri olup şecâatlû efendimiz mesrur oldukta rikâbı ركاب hümayununuza bir murahhas elçi göndereceklerdir, muratları bir yeni ahitname etmektir. Vaktile iki devlet biribirlerine iânet eyleyüp dostlarilen dost düşmanlarilen düşman olup biribiriylen ittifak üzere hareket idüp dostlaşmaktır. Bu şey kulunuza münasip körünür; kaldıki gereği gibi mülâhaza buyurup muradınız ne gûne olur ise kulunuza ferman buyurasınız, emir ne gûne buyurılır ise kulun ana göre hareket ederim.

Malûmı hümayun buyurala ki; Françe padişahı, kulunuza mahiye bir kese akçe tayin eylediler; kulun bir küçük evde oturup bir kimesne ile görüştüğüm yoktur, eskiden görüştüğüm dostlar gelüp sual ediyorlar; kulun cevap ediyorum ki Hasan Paşa bana dargındır, o sebepten selâmetim için buraya geldim. Bu tarafata halk böyle bilirler. Hemen Allahü tealâ hazretleri necâbetlû efendimi ankarib mesrur eylesin, sonra niçin geldiğim malûm olur.

Bu tarafta devlet baş tercemanı olan Mösyö Ruffen'i vaktile kulun beraber getirmek isterim; eğer ferman buyurur iseniz kulunuza bildiresiniz, zira kulunuz efendimden emirsiz birşey etmege hareket edemem, efendime lâzımlı bir adamdır, nameleri dahi terceme eden odur. Baki ferman devletlû, necâbetlû, şecâatlû, velinimetim efendim hazretlerinindir. Fi 11 Şaban sene 1201

Bende
Kulun
(مستعار müstear olan imza okunamadı)

İshak Bey'in mektubuna Ratib Efendi tarafından müsveddesi kaleme alınan Veliaht Selim'in cavabı:

İzzetlû, sadâkatlû mahremi esrar ve mutemedi ihlâskârımız İshak Bey; badesselâm inha ve halü hatırın sual ve istinba kılınır; irsal olunan arzuhalin baştan ayağadek okuyup ve birkaç kere tekrar bakup mefhumu malûmı hümayunımız olmuştur.

Muhabbetnamemizi biinayetillahi tealâ بعنايةالله تعالى selâmetle irsal ve haşmetlû ulu rağbetlû Françe kıralı dostı ahlâsımızın desti safvetlerine teslim ve size sırrâne ifade olunan hususları gerek kıralı müşarünileyh cenaplarına ve gerek müteveffa Kont Dö (verjen) e mektubı muhabbet üslûbumuz ile ifade ve muradımızı cümlesine tefhim eylediğinden mahzuz oldum, berhurdar ve iki cihanda kâmyap ve kâmkâr olasız.

Pederimiz cennetmekân merhum müşarünileyh hazretlerinin Françe devletinin aklü fikrine ve sadakatine itimatları olmağla bize vasıyyetnamesinde ifade eylediğine binâen mukaddemce seni ol tarafa namei hümayunum ile gönderdim; inşaallahü tealâ vakti mukadderde avni inayeti hakka istinat ile her derdin çaresi mülâhaza olunmuştur. İlâçsız dert olmaz meğer mevt ola. Şimdi ortalığın halini

görüp işidüp birer re'y ve tedbir şimdi hana göre imkânda olmadıâından seni namei hümayunumla gönderdim; şimdi bu vakitte devletime edecekleri hizmet bir türlu unutulmaz; zira vakti mukadderde ve ikbalü saltanatımız hengâmında bizlere çok dost bulunacağı sana malûmdur; eğerçi üstat oficiyaller gönderdiler; her nekadar bu dostluk ise dahi faraza ٮروا mühendisi bahrî olmagla naziri yok ise dahi İsveç‚te Çayman resmî gemiler ve üstat mühendisi bahrî ve kezalik İngiltere ve Felemenk'te dahi üstat gemi yapıcılar ve oficiyaller çoktur; avni Hak'la anların getürülmesi celbi dahi mülâhaza olunmuştur.

França devletinden Kırım maddesinde ve sair Nemçelû ve Moskov'lu ile cenklerde dostluk isterim; yoksa bize namei muhalâsat allâmelerinde yazdıkları biraz nasihat ve devletimizin malûm olan ahvalini ve görünen işleri rumuz ve Işaret tariki ile hikâyettir; França devleti eğer fedakârlık (eder) ve bivefalık etmezse ellerinden çok iş geleceği malûmu hümayunumdur; ancak bizi dahi Felemenk'lû gibi edecekler ise senin ande ikametin abes ve beyhude olmuş olur, sana sipariş olunduğu üzere ahar mahalle azimet etmek iktiza eder; göreyim seni âkılâne hareket ve ol tarafta cenk ilmini talime dikkat eyliyesin; velahsıl harbe dair olan hususlara mukayyet ve talim etmeğe gayret eyliyesin vesselâm.

Bunun altına Ratip Efendi şunu yazmıştır:

«Benim efendim, bundan ziyade İshak Beye yazılmasın; zira anda gösterir ve ziyde şey söyler; bizim yzdığımız heba olur ve hem başka mahzur dahi vardır.»

Bu mektuptan anlaşıldığına göre Selim Lui'den gelen nâmeyi, taleblerinin yerine bir sürü lâf ve nasihattan ibaret olduğu için beğenmemiş ve İshak Bey'in mektubundan Fuansa'nın mâlî muzayakası olduğu ve bunun için bir meclis topladığı ve bir iş yapılamıyacağını anlaması üzerine İshak Beye bu suretle yazmıştır.

Onaltıncı Luiden gelen mektuba Ratip Efendinin yazdığı bir müsveddeden bahsediliyor. bu müsveddenin sonunda, Lui'nin muhabbetnamesine Ratib Efendinin tesvid ve Selim'in tebyiz ettiği aşağıya sureti yazılan mektubla beraber takdim idildiği yazılıdır. Selim bu cevabî mektubu kendi kalemile tebyiz iderek gönderecektir. Ratip Efendi bu mektubu ve müsveddeyi Selime takdim etmiştir.

Mektup şudur:

Devletlû, necâbetlû şecâatlû velinimetim efendim hazretleri.

Hemvare cenabı hudâyi bîçün vücudı hümayunların kâffei hata ve hatar ve bilcümle elem ve kederlerden mahfuz ve masun ve üzerimizde sayei hümayunların ebed makrun eylesun.

Françalunun yazdıkları mektup hileden ibaret ve Devleti Aliyye şu kıyafete girdi, bu kıyafete girdi; şimdiden sonra davranmak muhal oldu, Sefer nice edebilür ve siz dahi tahta çıktığınızda sefer edemezsiz ve sefer etmemek size hayırludur mazmunlarını rümuz ve işaret etmişler. Devleti Aliyyenin askerinde ve Seraskerlerinde ve ricalinde nizam ve intizam yoktur; eğer Devleti Aliyye kendi askerine ve seraskerlerine ve ricaline Françe devletinde vesair Frengistanda olan kırallar gibi nizam verirse düş- mana galip olur ve illâ dahi ziyade rüsvay olur mazmunlarını ve manalarını bayağıca tasrihan yazmışlar.

Kulunuza mukaddem ve muahhar gelen emirnamelerinizde buna devletce cveab yazmalu; devletler kaidesini sen bilursen deyu bu abdi âciz kulunuza ferman buyurduğunuzdan maada diğer emirnamenizde dahi canım Ratib Efendi mektuplarda yalvarır ve niyaz yüzünden yazma minnetsiz ve korkusuz yaz deyu emrüfermanı hümayunları bu kulunuza sadır olmuştu. Kulunuzun efendimizin hayır duası ve hüsnü teveccühü zihnimi açup alimallhüteâlâ Françe Kralının mektubunu okudukça bakdıkça dürlü dürlü manalarını ve hilelerini harice çıkarup hâkîmane حكمانه ve zarifâne ve Padişahâne vc galibâne ve rüstemâne her harfine cevap yazmağa hakteâlâ bu kulunuza kudret verdi. Şöyle ki:

Bu mektup inşaallahüteâlâ hakteâlânın inayetile Françe devletine varırsa bir yıl bu mektubu mütalea ve belki siz efendimiz tahta çıktıktan sonra dahi ol mektuba hergün nazar edüp dürlü dürlü manalar çıkaracaklardır. Sîz efendimizin şanü azameti ve ululuğunu ve akıl ve firasetini ve her işe zihni varup tahta çıktıktan sonra ne gûne işlere başlıyacağını bir rümuz ile yazdım ki her okudukça temrenli ok gibi mazmunu ciğerlerine saplanur ve ol cevapları şöyle galibâne ve rüstemâne yazdım ki zahirde iptida okurken evvelinde Françe devletinin yazdığından haz etmiş ve yazdığı hileleri anlamamış gibi gelür; bir az dahi okudukta zerafetle nezaketle hileleri anlatup top gibi cevap verildiği anlanur; ve hem siz bizi çocuk yerinemi koyup kafeste mahpus şeklinde gözü bağlu toganmı zannettiniz ben sizin an ladıgınız değilim ve bana Hakteâlâ bir gûne inâyet etmiştir ki sülâlei Osmaniyye ve nesli saltanatta bu abdi âciz misillü birisi dahi gelmemiştir mazmunlarını yerleştirdim ancak zahirde anlanmaz ve yine böyle anlattım ki ne mâni bizim devletimiz nice karsanba ve nice felâket

savmıştır; bunu dahi savar. Eğer bu vakitte bizim devletimize hayrınız ve iânetiniz olacak ise şimdi makbuldür; yoksa sonra ben tahta çıktıkta edeceğimi avnihakla ederim ve sizin dahi hakkınızdan gelürüm mazmununu rümuz ile yerleştirdim.

Ve dedim ki mukaddemki Moskov seferini açmağa Françe Devleti sebeptir ve bizim rüsvay olmamıza anlar bais oldu; eğer bu mukaddemki ettikleri haltı şimdi bir tarikini bulup temyiz ederler ise febiha. etmezler ise avnihakla bu âciz tahta çıktıkta anın tedbirini mulâhaza etmişimdir; sonra peşiman olursız; mazmunlarını rümuzla yaptım; ancak bu şeyler hep sarahat üzeredir ve lâkin hikâye tariki ile yerleştirdim ki eğer Haktealâ vakti mukadderde bu abdi âcize siz efendimizin mubarek cemallerini görüp böyle esrar söyleşmek olursa anladırım. Siz efendimiz dahi hayran kalursız. Ezcümle Devleti Aliyyenin askeri cenk bilmezler ve nizam yok, Françа devletinden birkaç üstat oficiyal gönderdim; cenk talim itsünlar deyu, sarahaten yazılmış ve vakıa Françа devletinden on onbeş oficiyal Beyzade gelmişti ve nefselemirde top ilminde ve cenk ilminde ve sefine yapmasında meharetleri var; halâ birisi Benruva? derler tersanede birkaç gemi yaptı zatında üstatdır; bunları hep namei hümayunlarına dercettim; bu kâfirlerin bundan meramı nedir? Devleti Aliyye Frengistan gibi ehli islâmı anlara uyduramaz farzedelim; tedricî uydursa on onbeş senede nısf mertebe uymaz fitne hudus eder, farzedelim fitneye sebep olmasa dahi düşmen, Devleti Aliyye kendi askerine nizam virsün sonra benimle gelsün adem gibi cenk eylesun deyu bize ruhsat verirmi? Elbette vermez; âkil olan bunun başka vechile çare ve tedbirine bakmaludur' şimdi siz efendimiz frenk âdetleri üzere cenk talimine vesair işlerin nizamına mubaşeret etseniz frenk devletleri ve düşman olan ve hemcivar olan krallar yarın Osmanlı kuvvet bulup bizleri mehveder deyu başlarlar taraf taraf hücuma.

Ve Françа Devleti gûya yazar ki biz üstat cenk talim edecek oficiyallar gönderdik ve sınurdaşlar ile olan bürudeti defetmeğe sai سعى ideyoruz deyu yazarlar; kulun dahi bir dürlü anlardan cenk talimini ve anların oficiyal gönderdik deyu imtinanını ve devlete nizamsız ve askeri itaatsiz dediğini bir dürlü hazmedemeyüp ve çekemeyüp hikâye tarikile vakıa fenni muharebe bir müşkül ilimdir; düşmen gibi tahsili meharet etmedikçe sefer açmak hatadır deyu yazdıklarına cevap yazdım ki bu sözünüz bize nasihattir; vakıa aslından ecdadı izamımızdan Ebülfetih Sultan Mehmed ve pederleri Muradı sani ve Sultan Urhan Han ve Sultan Selimi Evvel ve oğlu Sultan Süleyman hazaratı vaktinde bizim askerimizde kuvvet ve kudret ve Seraskerlerimizde fenni muha-

rebeye mümareset ve meharet var idi; anınçün bu kadar memâliki fethettiler; halâ yedimizdedir ve kırallar ve Tekürler ve Nemçelüler yedlerinden aldıkları memleket halâ yedimizdedir; ol zaman frenk askeri cenk bilmezidi ve nizam yok idi ve kanun yok idi; bunları cümle frenk kırallarına bizim âbaü ecdadımız öğretti; anlradan gördüler öğrendiler mazmununu yerleştirdim. Ve ben yine آباؤ اجداد abaü ecdadımın kanunlarını bu vaktin tabiat ve mizacına göre ihya edeceğim rümuzunu ima ettim; zahirde anlara barit birşey yoktur: ancak okudukça düşündükçe canım bunu yazmaktan muradı yani siz cengi ve nizamı Osmanlıdan öğrendiniz demek çıkar. Ve hem anı dahi rümuz ettim ki bizim sizden matlûbumuz başkadır; bizim her devlette adamımız ve elimiz vardır; her kangisinden cenk edecek oficiyal istesek bize gönderir; ben frengistanın âdetini bilürüm; bu tarafa üstat adam göndermek imtinanını çekemem.

Ve hem bunu dahi şöyle götürdüm ki babam bana on yaşımdan beru Françа devletinin ve sair devletlerin halini söylerdi, ben dahi babam vefatında pek küçük değil idim; her nekadar gereği gibi böyle şeyleri düşüneceğim istib'at olunur ise size bait gelmesin; zira Françа devlettine Âli Osman آل عثمان şehzadelerinden kangi şehzade kafeste iken adam ve nâme göndermiştir, bu cümlesinden bait ve duradur olduğu gibi kimesnenin aklü fikri ermiyecek bizde nice esrar dahi vardır deyu rümuz ile benim sizde adamım İshak Bey olduğu gibi her devlette başka böyle adamım vardır ve kendi memaliki mevrusemin her tarafında akıllı ve fikirli sadık kullarım vardır. Gerek Frengistan da ve gerek Âli Osmanın memalikinde ve herne keyfiyet ve hadisat zuhur eder ise anları bize doğruca bildirirler mazmununu yazdım.

Ve hem pederim bana bütün devletlerin ahvaline dair vasıyetname yazmıştır, daima ana nazar ve mutalea ederim ve mantıkta bana türkçe bir risale yadigâr etmiştir.

Bu mantık ilmi ile ben eğri ve doğru ne idüğin anlarım diyerek bu mazmunları ve nice nice mazmunu yazdım. Ve anlar tahriratında siz efendimizi galata düşürüb iğfal etmek için şimdiden zihninde böyle kalsun deyu sefer itmek min ba'd hatadır muhataradır sizin dahi aklınız vardır, eğer sefer iderseniz berbad olursunuz, sakınub itmeyesiniz mazmunları yazılu olmagla sefer etmek hatâ olduğu sahihdir, deyu biraz hikâyeler ve temsiller yazup zımnında bir dürlû sefer itmem ve istemem mazmunlarını yazdıkdan sonra Padişahlar bir tabibi hâzik gibidir; devletleri bir insanı kâmile müşabihdir; ne vakit ol insanı kâmil de bir illet zuhur ider ise tehiri caiz değildir; Vakitsizdir buna

ilâc olunmaz deyu terk itmez elbette çaresini bulur deyu temsiller getürerek yâni vakti gelur ise dakika ve mülk ve saltanatıma âriz olan illeti cenk, fasd فصد makamındadır. Cenk ile defederim mazmununu dahi yazdım.

Şimdi bu yazdığım Kralın mektubuna cevabdır; Başvekile bu ihtimam olmaz; hem anın mektubunda hiçbir şey yokdur; siz Efendimiz bunu beyaz idince anı dahi gönderirim ve kâğıdını kesdim; heman kulunuz nasıl yazdım ise siz Efendimiz dahi dikkat buyurasız yanlış yazılmasun oldukca güzel yazmağa ihtimam ve himmet buyurasız ve İshak Beye yazılacağı dahi ardı sıra gönderirim on, on iki gün bundayız [1]. Davud Paşada dahi birkaç gün beş altı gün otururlar imiş.

[Diğer mektubun fotoğrafisi konulmuş olub sureti yazılmamıstır].

Fransa Kralı on altıncı Lui,nin Selimi Sâlis'in cülûsu üzerine memlekete avdet etmek isteyen İshak Beyle gönderdiği 1789 (eylül) 18 tarihli nâme

هوالكريم

Şevketlû azametlû kudretlû mehâbetlû nusretlû Emirülmüminin Halifei ruyı zemin Padişahı âlicahı nusretpenah, süleyman vekar, iskender iktidar essultanülgazi velhakanı ebülmegazi Sultan Selim Han edamellahü tealâ ömrühu ve devletühu ilâ inkirazizzeman hazretlerinin Cenabı nusret meablarına Françe Padişahı Hazretleri tarafından tahrir ve irsal buyurulan muhabbetnamenin tercemesidir ki zirü balâda! zikr olunur.

Badelelkabı mutade vetteşrifatülmüstemirre minhayi! dostı biriyalarıdır ki Cenabı azemetmeablarının bendei mutemedleri izzetlû İshak Bey kulları hafazahullah, evamiri aliyyelerine tekarrüb şerefi arzusiyle ve bu tarafta müddeti ikametinde her ne amel ve hareket idebildise cümlesini efendisine ilâm itmek ümniyesile Asitanei saadete avdet itmek muradını bizlere ifade eyledikte işbu muhabbetnamei meveddethamenin tahririne bais olub yedine teslim olundu; filvaki miri mumaileyhin itikadı devleteyne lâyık ve sezâvar bir merdi kâmil idügi ayni şahadet ile müşahede ittiğimiz muamelâtı cemilesinden ve her taraftan hakkına sünuh iden şehadatı mütenevviai tayyibeden muayyen ve mübeyyen emri bedihî olup Françe memleketinde temekkün ittiği esnada Cenabı nusretmeablarının hidematı aliyyelerine lâzım olan âmmei ulûm ve maarifi cem ve tahsil itmiş olup inşaallahürrahman şerefyaftei

[1] Rus seferi münasebetile ordu hududa gitmek üzere Davutpaşa karargâhına çıkmıştır. Tarzı tahrire göre Ratib efendi de ordu ile beraber sefere gidiyor.

istihdam olduğu hususlarda inayeti bâri ile hacil ve şermsar olmıyacağı bilâreybdir.

Elân Devleti aliyyei ebed istimrarda tarafı dostanemizden mükâleme olunan umurun ahvaline dair bir harfı cedit silki tahrire getürülmek münasib görünmedi; zira ahvalâtı mezkûrenin cümlesi muhatı ilmi âlem araları olduğundan kat'ı nazar atebei aliyyei saadet âşiyanlarında mukim Elçimiz dâileri dahi şimdiki hale müteallık muradatı hayriyyemizi bilüp lâzım geldikce ilâm ve izhardan hâli olmayacağı malûmumuzdur. Elçîi müşarünileyhin Devleti aliyyei ebed peyvendin menfaatiçün ne rütbe gayretkeş idügi Cenabı Şevketmeablarının dahi malûmlarıdır; elbette fırsat düşdükce gayyurâne hareket edeceği mukarrerdir; bundan akdem Nemçe devletile zuhur eden emri musalaha bervechi ahsen husul pezir olur ümidinde idik ve ابعاد ib'adı ahadı adüvveyn احاد عدوين ümniyesi sebebi iftiharımız olmuştu; ancak العبد يدبر والله يقدر el'abdü yüdebbir vallahü yükaddir mülâhazasile teselliyab olmuşuzdur; baümidi anki buna manend hidematı seniyye nevzuhur ider ise savbı merama isalesine اين دوست in dostu sadıklarının bezli kudret ve inzimamı himmet ideceğimizde kat'a iştibahları kalmıya. Felillâhilhamdi velminne Cenabı azamet meablarının cülûsı hümayunı şevketmakrunlarından esbak ebvabı mücadele fetih olunmuştu, yoksa eyyamı saltanatı ba saadetlerinde sefer açmak iktiza ideydi لاجرم fırsatı bihtere muntazırlar olup bu misillû emri mühimme mübaşeret itmezden evvel tedarikâtını ahsen veçhile amade kılup tariki fütuhat ve megaziyi âsanter kılmış olurlardı; ol sebebden yana eger biemrillahi tealâ Cenabı nusretmeabları âdâlarına sulh virmek mukadder ise dahi kendu şan ve şöhretlerinin ayînei mücellâsına gubar getürmüş bir vaz'ı haraket sayılmazdı bel [belki] inşaelmennan esnayı sulh ve salahda esbabı cenk ve cidal hazır ve âmade kılınup badehu ankaribüzzeman zamiri münirlerinde merkûz olan sıfatı mustahsenelerini izhar ve ziri kabzı tasarruflarında mevcud kudreti bihad ve kuvveti lâyütaklarını derkâr idüp şa'şaai ahteri bülendleri aktârı cihanı pürnur ideceği memulümüzdür ve her surette mercudur ki Cenabı saadet meabları bu dostı vefadarlarının hayırhah ve devletcuylarını ve dostlukta müdavim ve mülâzim olacağımızı bileler [1] bakî dergâhı rabbil'alemine her daim dua ve niyaz kılduğumuz budur ki hemişe cenabı nusrat meapları hıfzı hüdada memun olun dermesnedi kâmranî ve derminassai cihanbanî müstedim olalar. Tahriren fi medinetüs sultaniyetil versalya fi

[1] Bu mektup Avusturyalılarla muahede akdini müteakip gelmiştir. Lui, zımnan sulhu tavsiye ediyor Fransada bu sırada inkılâp başlamıştır.

yevmissamini aşer min şehri septambır lisenete tis'a ve semanine ve seb'a mie ve elf an Milâdı İsa a. m. تحريراً فى مدينة السلطانية الورصاليا فى يوم الثامن
عشر من شهر سبتنبر لسنة تسع و ثمانين و سبعمايه و الف عن ميلاد عيسى ع م.

Elhalisül Fuad
Luis
Tahtühu
Elkönt dö Monmorin Vezir
ve Kâtibüssırrı Hazreti Padişahi
Françe Halâ

Fransa Başvekili Kont dö Monmoren'in Sultan Selimi Sâlise gönderdiği 1789 tarihli mektup sureti:

Şevketlû azametlû kudretlû mehabetlû nusretlû emirülmüminin halifei rûyızemin padişahı âlicahı nusretpenah, Süleyman vakar İskender iktidar essultanülgazi velhakanı ebulmegazi Sultan Selim Han edamellahü tealâ ömrühu ve devletühu ilâ inkırazız zaman hazretlerinin cenabı azamet meaplarına Françe Padişahının vezirleri olan elkönt dö Monmorin tarafından tahrir ve irsal buyurulan muhabbetnamenin tercemesidir ki ziri balâda zikrolunur.

Badelelkabil mutade vetteşrifatil müstemirre merfuı abdı ahkarlarıdır ki cenabı mehabetmeapları bizzat bendei mutemetleri İshak Bey kulların selefim Mösyö Lö Kont Dövorjen savbına irsal buyurmuşlar idi. Bu daileri hod vezarete nail olalıdanberu miri müşarünileyh ile kâh kendim binnefs ve kâh irşadıma mutî ve âsıtanei saadete dair umurun temşiyetine memur olan kâtibüssırrın vesatatile hergiz mükâleme ve mürasele etmeden hâli olmadık; hattâ İshak Bey kulları ol caniplerde neş'et bulan vakayii havadisnâmehayi şayiden ıttıla ettikçe aldanmaması için herşeyi alâmâvaka kendine naklolunarak bir harf ketmolunmadı.

Miri merkum dahi cenabı nusret meablarının iradatı âliyeleri mucebince kendini ilân etmeksizin berveçhi ihtiyat akilâne hareket ve bazı merdanı kâmil ile musahabet edüp küşenişini halvet ve refahiyet olup devleti âliyyei ebed istimrarın hizmetine nafi olacak ulûm ve fününun tahsiline meşgul olduğu cenabı azamet meaplarının malûmları oldukta eğer bendei mumaileyhleri mesmuu samiai سامیه merhametleri ve manzurı nazarı inayetleri buyurulursa bu dailerin mesrur ve mahzuz kılacaklarında kat'a iştibah kalmaya.

Efendim Françe Padişahı hazretlerinin gerek devleti âliyyei ebed peyvendin menafii için ve gerek cenabı kudret nisaplarının zatı ulûvvi

sıfatlarıyçün gayret ve hayırhahlıkları ve hukukı sabıkai meveddet ve ihtisasları ve el'an zuhur eden umurun suretine dair melhuzatı hayriyyeleri İshak Bey kullarının yedinde olan padişahı mumaileyhin muhabbetnamesinden malûm ve muayyen olmagla müstağnii anilbeyandır. Pes Françe devleti ile Devleti âliyyei ebed istimrarın beyninde ezkadim cereyan eden ukudı müvalâtı temhit ve bünûdı musafatı tezyit etmekte bu dâileri dakika fevt eylemiyeceğimi ikrar ve tekraren ikrara iktifa eylemek lâzimei haldendir. Eltafı âliyyei cihanbanî ve merahimi seniyyei cihansitaniden mercu ve memuldur ki bu senakârlarını incizabı hatırı hümayunlarına ساعى و مجد sâi ve mücid ve devamı ömrü devletleri deavatında müdavim ve mülâzim bilüp üzerimden nazari kimya eserlerin diriğ buyurmayup şevketlû azametlû kudretlû mehabetlû emirülmüminin padişahı zaferpenah hazretleri bu devlet cuylarının ubudiyeti tamme ve rukkıyeti kâmilemi çeşmi inayet ile icap ve kabul kılmağı erzani buyururlarsa seri iftiharımı müsavii çerhı minafâm edecekleri emri mukarrerdir. Tahriren fi Medinetissultaniyetil Versalya fi yevmissamini aşer min şehri septambr lisenete tis'a ve semanine ve seb'amie ve elf an Milâdı İsa a. m.

El'abdül'ahkar
Elkönt dö Monmorin Vezir
ve Kâtibüssırrı Hazreti Padişahi
Françe
Halâ

1 — İshak Beyin Fransaya hareketi hakkında herşeyin hazır olduğuna dair Fransa sefirinin Selim'e mektubu

2 — İsak Beyin Fransa'ya hareketi hakkında Fransa Sefirinin Veliahd Selim'le muhaberesinin mabadi:

3 — Fransız Sefirinin, İshak Beyin gizlice Fransaya hareketi hakkında Selim'e gönderdiği ariza

مهابتلو جلالتلو عنایتلو افندم حضرتلری صاغ اولسون

محض عواطف همایونلرندن ناشی بو دفعه لورنسو نام طبیب قوللری یدیله ارسال بیورلدیغی

نامهٔ همایونلری بو بنده حقیرلرینه رسیده و مضموننده مسفور قوللری حقنده ایما بیورلدیغی اوامر

همایونلری مفهوم چاکرانی اولمشدر فی الحقیقه طبیب مرقوم ذاتنده صاحب فراست وخاصه

جناب جلالتمآب همایونلرینک خدمات سنیه لرنده کمال صداقت و عبودیت برله دل و پا بسته

اولمغین کلی اعتماد همایونلرینه وجوه ایله شایسته اولدیغنده اشتباه یوقدر بو بنده

کمینه لری ایسه ارادات جلیلهٔ همایونلرینی فرانچه دولتنه اخبار و افاده ضمننده دولت مذکوره نک

باش وکیلنه بر قطعه مکتوب تحریر و ایکی اوچ کون اولدقده بو بنده لرینه منسوب و اولدن معتمد بر

بکزاده ایله خفیةً ارسال ایتمکله بو وجهله اوزره اسحاق بک قوللری اول طرفه وارمزدن مقدم جناب

همایونلرندن مأمور اولدیغی موادده فرانچه دولتی خبردار و آگاه اولمش اولور و مرقوم قوللری

طرفندن ورود ایدن جمله تحریرات و اوامر همایونلرینه امتثالاً طبیب مرقوم لورنسو قوللری

وساطتیله خاکپای همایونلرینه تقدیمه مبادرت و عبودیت کلیهٔ چاکرانه می تکراراً عرض

و اظهاره جسارت قلنور باقی امر و فرمان و عنایت و احسان مهابتلو

جلالتلو عنایتلو افندم حضرتلرینکدر

بنده لری
فرانساده شوازل غوفیه
ایلچیسی
فرانچه
پادشاهنک

4 — İstanbulda Fransız sefiri olan Şuvazöl Guffiye nin Veliahd Selim'le muhaberesine dair

5 — Veliahd Selim tarafından Fransa Kralına yazılan mektub müsveddesı
[Ebubekir Ratib Efendinin el yazısı]

السالك الى طريق المستقيم والمتمسك بحبل حول الله القويم

المستند الى قوة القادر العظيم وارث السلطنة العثمانية سلطان سليم

6 — Ratib Efendi kalemiyle Selim'in Fransa Hariciye Nazırı K. Dö verjen'e mektubu

7 — Onaltıncı Lüi'nin 1787 Mayıs tarihiyle Selim'e gönderdiği cevabî nâme

8 — Fransa Hariciye Nazırı Kont dö Monmoren'nin Osmanlı Veliahdı Selim'e yazdığı 1787 tarihli cevabî mektubı

9 — İshak Bey'in Paristen efendisi Selim'e gönderdiği 1201 — 1787 tarihli mektub

10 — İshak Beyin Selim'e takdim ettiği 1201 — 1787 tarihli ikinci mektubu

11 — Veliahd Selim'in Ratib Efendi kalemile İshak Beye Cevabı

12 — Ebubekir Ratib Efendinin, Onaltıncı Lui'nin mektubuna karşı kaleme alarak Selim'e takdim ettiği cevabî müsveddenin birinci kısmı

13 — Ratib Efendinin Onaltıncı Lui'nin mektubuna karşı kaleme aldığı cevabî müsveddenin mabadi

14 — Ebubekir Ratib efendinin Avrupa ahvali ve Fransanın Türkiye hakkındaki düşüncesine ve Fransa Kralına verilecek cevaba dair mütaleâsı

15 — Ratib Efendinin Avrupa ahvaline dair olan mektubunun mabâdi

هو الكريم

شوكتلو عظمتلو قدرتلو مهابتلو نصرتلو امير المؤمنين خليفهٔ روی زمين پادشاه عالیجاه نصرت پناه سليمان وقار
اسكندر اقتدار السلطان الغازي والخاقان ابو المغازي سلطان سليم خان ادام الله تعالى عمره ودولته الى انقراض الزمان حضرتلرينك جناب نصرتمآبلرينه
فرانچه پادشاهی حضرتلری طرفندن تحرير وارسال بيورلان محبتنامه نك ترجمه سيدركه زير باده ذكر اولنور
بعد الالقاب المعتاده والتشريفات المستمره منهای دوستی بی ريادر بوركه جناب عظمتمآبلرينك بندهٔ معتمدلری عزتلو اسحق بك قوللری حفظه الله اوامر عليه لرينه تقرب
شرفنه ارزو سيله وبو طرفده مرتباً اقامتنده هر نه عمل و حركت ايتديكی ايسه جمله سنی افندیسنه اعلام ايتمك امنيه سيله آستانهٔ سعادته عودت ايتمك مرادنی بزلره افاده ايلدكده اشبو
محبتنامهٔ مودت ختامه نك تحريرينه باعث اولوب بونده تسليم اولنوری فی الواقع مير موی اليهك اعتقاد دولتينه لايق وسزاوار بر مرد كامل ايدوكی عين شهادت ايله مشاهده ايتديكمز
معاملات جميله سنی و هر طرفده حقنده سنوح ايدن شهادات متنوعه و طيبه دن معين ومبنی امر بديهيا اولوب فرانچه مملكتنده تمكن ايتدوكی اثناده جناب نصرتمآبلرينك حضو[illegible]
عليه لرينه لازم اولان عامهٔ علوم ومعارفك جمع وتحصيل ايتمش اولوب انشاء الرحمن شرفيابی احترام اولدوغی خصوصنده عنايات باری ايله تجليل وشرمسار اوليه جغی بلا ريب الان
دولت عليه ايله استمرارده طرف دوستانه مزدن مكالمه اولنان امورك احوالنه داير بر حرف جديد سلك تحريره كتورلمكه مناسب كورنمدی زيرا احوالات من كل الوجوه جمله يه عالم
اولدوغندن قطع نظر عتبهٔ عليهٔ سعادت آشيانلرنده مقيم ايلچيمز واعيدی دخی شيمديكی حاله متعلق مرادات خيريه مزی بيلوب لازم كلدكجه اعلام واظهاردن خالی اوليه جغی معلوم مزدر الحق
مشار اليهك دولت عليه ايله بيوندك منفعتی ايچون نه رتبه غيرتكش ايدوكی جناب شوكتمآبلرينه دخی معلوملری البته فرصت دوشدكجه غيورانه حركت ايده جكی معتمد دربو[illegible]
دولتلرك ظهور ايدن امر مصالحه بر وجه احسن حصوليز پذير اولور اميدنده ايراق وابعاد اعدا عن وجه امنيه سبب افتخار اولمشدر لحق العين بيدر والله يعلم ملاحظه سيله
اولمشيزدر با اميد اكه بو كامانش خدمات سنيه نوظهوردن سببه موجب اولمه ايصالدنه اين دوست صادقلرينك بزك قدرت وانضمام حكمت ايده جكلرده قطعا اشتباهدری قالميه فلله الحمد
والمنة جناب عظمتمآبلرينك جلوس همايون شوكت مقرونلرندن اسبق ابواب جهاد له فتح اولنمشدر بو خسته ايام سلطنت باسعادتلرنده سفر آچق اقتضا ايدرسه لابحاله فرصت
بهره منتظر اولوب بو مثللو امر مهمه مباشرت ايتزدن اول تدارككاتی احسن وجه ايله اماده قيلوب طرق فتوحات ومغازی به امانتر قلش اولورلردی اول صيرتده يكا اكر بامر الله تعالى
جناب نصرتمآبلری اعداء لرينه صلح ويرملو مقرر ايسه دخی كندوشان وشهرتلرينك اينه مجليسنه غبار كتورمش بر وضع وحركت صادر اولمزدی بل انشاء المنان اثناء صلح وصلاحده اسباب جنگه
وجدال حاضر واماده قلنوب بعون عن قريب الزمان ضمير منيرلرنده مركوز اولان صفات مستحسنه لرين اظهار وزير قبضهٔ تصرفلرنده موجود قدرت وقوت لا يطاقلرين دركار ايدوب
شعشعهٔ اختر بلندلری اقطار جهانه پرتو ايده جكی مأمولمزدر وهر صورتده مرجوددركه جناب سعادتمآبلری بو دوست وفادارلرينك خيرخواه ودولتخواهلرين ودوستلقلرين مدام ومستمر اولمغه
بيلهلر باقی دركاه رب العالمينه مدايم دعا ونياز قيلورزكه جميع جناب نصرتمآبلری حفظ خداده مأمون اولوب درمسند كامرانی ودرمنصه جهانبانی مستديم اولهلر

تحريراً فی مدينة السلطانية الورصاليا فی يوم الثامن عشر من شهر سبتنبر لسنة تسع وثمانين وسبعمايه والف عن ميلاد عيسى عم

الخالص الفؤاد

لويس

غتم

الكونت دو مونموريون وزير
وكاتب السر حضرت پادشاه
فرانچه

16 — Fransa Kralı Onaltıncı Lui'nin 1789 da Veliaht Selim'e yazdığı ikinci nâme

17 — Fransa Hariciye Nazırı Kont dö Monmoren tarafından Selim'e gönderilen 1789 Mayıs tarihli ikinci mektub